

**Техникалық және кәсіптік, орта білімнен
кейінгі білім беру мәселелері жөніндегі
Республикалық оқу-әдістемелік кеңестің
шешімімен**

МАҚҰЛДАНҒАН ЖӘНЕ БЕКІТІЛГЕН

2026 жылғы 1 сәуірдегі № 1 хаттама

**ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК ОРТА БІЛІМНЕН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРЫ БОЙЫНША БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ
ТӘСІЛДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУҒА БАЗАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

1. Жалпы ережелер

Бұл әдістемелік ұсынымдар педагогикалық мамандық бойынша білім алушылардың кәсіптік қызметте инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық дайындығын қалыптастырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарын анықтайды.

Бұл Әдістемелік ұсынымдар педагогикалық мамандықтар бойынша оқытуды жүзеге асыратын техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының пайдалануына арналған.

Базалық даярлық деп инклюзивті білім беру туралы негізгі білімді меңгеруді, инклюзивті тәсіл қағидаттарын түсінуді және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды оқытуды ұйымдастырудың қарапайым тәсілдерін меңгеруді көздейтін педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушыларды даярлаудың бастапқы деңгейі түсініледі.

Бұл дайындықты қалыптастыруды кәсіптік модульдер құрылымында оқыту нәтижелеріне сәйкес модульдік тәсіл негізінде қарастыру ұсынылады.

Модульдің мазмұны инклюзия саласындағы кәсіби құзыреттіліктің бастапқы деңгейін көрсететін, оқытудың нақты нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған, инклюзивті білім беру мәселелері бойынша тәжірибеге бағытталған тапсырмалар мен тақырыптар жүйесі арқылы құрылады. *(Қосымша 1).*

2. Нормативтік-құқықтық негіздер

Осы Әдістемелік ұсынымдар педагогикалық мамандықтарда білім алушылардың инклюзивті тәсілді іске асыруға базалық дайындығын қалыптастырудың бірыңғай тәсілдерін қамтамасыз ету мақсатында әзірленді және нормативтік-құқықтық актілерге сәйкес дайындалды:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда өзгерістер мен толықтырулармен қабылданды);
- "Білім туралы" Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (2025 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен);

- "Педагог мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI Заңы (өзгерістер мен толықтырулармен);
- "Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы" Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Заңы (өзгертулер мен толықтырулармен);
- «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343-II Заңы (өзгерістерімен және толықтыруларымен).
- Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 20 ақпандағы № 288-V Заңымен ратификацияланған мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ Конвенциясы;
- Қазақстан Республикасының Оқу - ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары;
- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығымен бекітілген білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидалары;
- Қазақстан Республикасының Оқу - ағарту министрлігінің инклюзивті білім беруді ұйымдастыру мәселелерін реттейтін өзге де нормативтік құқықтық актілері.

3. Өзектілігі

Қазақстан Республикасының заманауи білім беру саясаты барлық білім алушылардың, соның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін тұлғалардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Инклюзивті білім беруді дамыту жағдайында инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық дайындығы бар педагогикалық кадрларға қажеттілік артып келеді.

Мұндай дайындықты қалыптастыру техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарындағы педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушыларды кәсіби даярлау процесінде жүйелі түрде жүзеге асырылуы керек.

4. Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты мен міндеттері

Мақсаты: Педагогикалық мамандық бойынша білім алушылардың кәсіптік қызметте инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық дайындығын қалыптастырудың бірыңғай ұйымдастырушылық-педагогикалық тәсілдерін анықтау.

Міндеттер:

- базалық дайындық құрылымын анықтау;
- оны қалыптастырудың принциптері мен шарттарын белгілеу;
- даярлауды іске асыру тетіктерін айқындау;
- даярлықтың қалыптасқандығының көрсеткіштерін бекіту;

- дайындықтың тәжірибеге бағытталған сипатын қамтамасыз ету.

5. Негізгі түсініктер

Инклюзивті тәсіл — білім алушылардың жеке білім алу қажеттіліктерін ескере отырып, білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін білім беру үдерісін ұйымдастыру.

Инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға кәсіби *дайындықты қалыптастыру* деңгейлерін педагогтың кәсіби дамуының кезеңдері ретінде қарастыруға болады және оған негізгі, функционалдық және ілгері деңгейлерді кіргіземіз.

- *Базалық дайындық* - кәсіби дайындықтың бастапқы деңгейі, педагогикалық мамандықтағы студенттерді оқыту үдерісінде қалыптасады және сипатталады:
 - инклюзивті білім берудің құндылықтарын түсінумен;
 - нормативтік негіздерді білумен;
 - базалық ұғымдарды меңгерумен;
 - оқытуды бейімдеудің жекелеген элементтерін қолдана білу;
 - сүйемелдеу мамандарымен өзара қарым-қатынасқа дайындығымен.
- *Функционалдық (немесе кәсіби) дайындық* - неғұрлым жоғары деңгей, педагогтың кәсіби іс-әрекеті барысында қалыптасады және сипатталады:
 - инклюзивті оқыту технологияларын тұрақты қолдануымен;
 - бейімделген бағдарламаларды өз бетінше әзірлеуімен;
 - психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді тиімді ұйымдастырумен;
 - ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың әртүрлі санаттарымен жұмыс істей білумен.
- *Жетілдірілген дайындық* - кәсіби құзыреттіліктің ең жоғары деңгейі, сипатталады:
 - инклюзивті оқытудың авторлық әдістемелерін әзірлеумен;
 - педагогтардың тәлімгерлігімен;
 - білім беру саясаты мен әдістемелік материалдарды әзірлеуге қатысумен;
 - ғылыми-әдістемелік қызметпен.

6. Базалық даярлықты қалыптастыру қағидаттары

Базалық даярлықты қалыптастыру мынадай қағидаттар негізінде жүзеге асырылады:

- 1) Кемсітпеушілік қағидаты және тең білім беру мүмкіндіктері;
- 2) Білім беру үдерісін дараландыру қағидаты;
- 3) Даярлаудың жүйелілігі мен кешенділігі қағидаты;
- 4) Пәнаралық өзара әрекеттесу қағидаты;
- 5) Оқытудың тәжірибеге бағытталу қағидаты;
- 6) Кәсіби рефлексия қағидаты.

7. Инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушылардың базалық дайындығы компоненттері

Құндылықты-уәждемелік компонент

Болашақ педагогтың инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға деген көзқарасын және білім берудің әртүрлілігі жағдайында кәсіби іс-әрекетке дайындығын сипаттайды.

Қамтиды:

- инклюзивті білім беру құндылықтарын қабылдауды;
- ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға оң көзқарасты;
- қолдаушы және қауіпсіз білім беру ортасын құруға дайын болуды;
- инклюзивті білім беру саласында кәсіби дамуға ұмтылуды;
- инклюзивті білім берудің әлеуметтік маңызын түсінуді.

Когнитивті компонент

Инклюзивті тәсілді жүзеге асыру үшін қажетті кәсіби білім жүйесін сипаттайды.

Білімді қамтиды:

- инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық негіздерін;
- инклюзивті білім берудің мәнін, мақсаттары мен қағидаттарын;
- ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін;
- білім беру үдерісінің бейімдеу тәсілдері мен шарттарын;
- білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастырудың алгоритмін;
- инклюзивті білім берудің базалық кәсіби терминологиясын.

Әрекеттік компонент

Инклюзивті білім беру жағдайында білім беруді ұйымдастыру үшін қажетті педагогикалық іс-әрекеттің тәжірибелік дағдылары мен әдістерінің қалыптасқандығын көрсетеді.

Іскелікті қамтиды:

- білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және ескеруді;
- білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқытудың мазмұнын, әдістері мен түрлерін бейімдеуді;
- білім беру процесінің қолжетімділігін қамтамасыз ететін педагогикалық технологиялар мен әдістерді қолдануды;
- бейімделген тапсырмалар мен оқу материалдарын әзірлеуді;
- психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен және білім алушылардың ата-аналармен өзара әрекеттесуді;
- білім алушылардың оқу жетістіктерін педагогикалық бақылауды және талдауды жүзеге асыруды.

Рефлексивті компонент

Көздейді:

- педагогикалық қызметті өзіндік талдау қабілетін;
- тандалған педагогикалық шешімдердің тиімділігін бағалауды;
- инклюзивті оқытуды ұйымдастырудағы қиындықтарды талдауды;
- инклюзивті білім беру саласында кәсіби дамуға ұмтылуды.

8. Инклюзивті білім беру тәсілін жүзеге асыруға білім алушылардың дайындығын қалыптастырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары

Педагогикалық мамандықтарда білім алушылардың инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық дайындығын қалыптастыру келесі ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарды сақтау арқылы қамтамасыз етіледі:

1) Білім беру процесін нормативтік-әдістемелік қамтамасыз ету «Инклюзивті білім берудің негіздері» оқу бағдарламасының, оқу-әдістемелік материалдардың болуын, Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерін пайдалануды, сондай-ақ оқытуды қолдау және бейімделген оқу материалдарын әзірлеу мақсатында цифрлық білім беру ресурстарын, соның ішінде жасанды интеллект негізіндегі құралдарды қолдануды қарастырады.

2) Инклюзивті білім беру мазмұнын білім беру бағдарламаларына кіріктіру «Инклюзивті білім берудің негіздері» оқу бағдарламасын (1-қосымша) даярлықтың құрамдас бөлігі ретінде жүзеге асыру және педагогикалық мамандықтардың кәсіби модульдерінің мазмұнына инклюзивті тәсілдің жекелеген аспектілерін енгізу арқылы қамтамасыз етіледі. Бұл білім алушылардың білімін, білігін және кәсіби құзыреттерін қалыптастырудың сабақтастығын қамтамасыз етеді.

3) Педагог қызметкерлердің инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға дайындығы оқытушылардың инклюзивті білім беру туралы базалық білімдерді меңгеруін, оқытуды саралау және даралау элементтерін қолдануын, сондай-ақ қолжетімді педагогикалық технологияларды пайдалануды көздейді.

4) Дайындықтың тәжірибеге бағытталған сипатын қамтамасыз ету оқыту мазмұнын бейімдеуге, оқу материалдарын әзірлеуге және инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталған практикалық тапсырмалар мен жұмыс түрлерін қолдану арқылы білім беру процесін ұйымдастыруды, сондай-ақ олардың педагогикалық практикамен байланысын қарастырады.

5) Педагогикалық практиканың базасын пайдалану білім алушылардың педагогикалық практикасын білім беру ұйымдарында ұйымдастыруды және ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқыту тәжірибесінің жекелеген үлгілерін бақылау мен талдау мүмкіндігін қамтамасыз етуді көздейді.

б) Білім беру ұйымында инклюзивті мәдениетті қалыптастыру білім беру процесінде білім алушылардың инклюзивті білім беру құндылықтарын және ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқытудың ерекшеліктерін түсінуіне ықпал ететін жағдайлар жасауды қарастырады.

Аталған ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттардың сақталуы педагогикалық мамандықтарда білім алушылардың инклюзивті тәсілді іске асыруға деген базалық дайындық компоненттерінің қалыптасуын қамтамасыз етеді. Осы компоненттердің даярлық мазмұнымен және оқу нәтижелерімен арақатынасы 1-кестеде көрсетілген.

Базалық даярлық компонентін даярлық мазмұнымен және оқыту нәтижелерімен сәйкестендіру

Кестел

Базалық даярлық құрамдасы	Даярлық мазмұны (бағдарламаның бөлімдері)	Күтілетін оқыту нәтижелері
Құндылықты-уәждемелік	Бөлім 1. Инклюзивті білім беру түсінігі және мәні. Бөлім 5. Мінез-құлықты басқару және қауіпсіз білім беру ортасын құру.	Білім алушылар: - инклюзивті білім беру құндылықтарын сезінеді; - ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға оң көзқарас танытады; - инклюзивті білім беру ортасы жағдайында кәсіби қызметке даярлықтарын көрсетеді.
Когнитивті	Бөлім 1. Инклюзивті білім беру түсінігі және мәні. Бөлім 2. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды оқытуды дараландыру. Бөлім 3. Заманауи білім беру технологиялары.	Білім алушылар: • инклюзивті білім берудің мәнін, қағидаттарын біледі; • инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық негіздерін біледі; • ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін біледі; • білім беру үдерісінің бейімдеу тәсілдерін түсінеді.
Әрекеттік	Бөлім 2. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды оқытуды дараландыру. Бөлім 3. Заманауи білім беру технологиялары. Бөлім 4. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды бағалау.	Білім алушылар істей алады: • білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын бейімдеуді; • саралап және даралап оқыту технологияларын қолдануды; • білім алушылардың жеке білім беру бағдарын әзірлеуге қатысуды;

	Бөлім 7. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың ата-аналарымен жұмыс.	<ul style="list-style-type: none"> • бейімделген бағалауды жүргізуді; • ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың ата-аналарымен қарым-қатынаста болуды.
Рефлексивті	Бөлім 4. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды бағалау. Бөлім 6. ПМПК және сүйемелдеу тобымен өзара әрекеттесу; педагогикалық тәжірибе.	<p>Білім алушылар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • инклюзивті оқыту жағдайында туындайтын педагогикалық жағдаяттарды талдайды; • таңдалған педагогикалық шешімдердің тиімділігін бағалайды; • инклюзивті оқытуды ұйымдастырудағы қиындықтарды талдайды; • инклюзивті білім беру саласында кәсіби дамуға ұмтылады.

9. Әдістемелік ұсынымдарды іске асырудың ұйымдастырушылық моделі

Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында осы Әдістемелік ұсынымдарды іске асыру білім беру ұйымы әкімшілігінің, педагогикалық қызметкерлердің, әдістемелік қызметтің және педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушылардың өзара үйлестірілген әрекетін көздейді. Ұсыныстарды іске асырудың ұйымдастырушылық моделі педагогикалық мамандықтар студенттерінің инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық дайындығын жүйелі түрде қалыптастыруды қамтамасыз етуге бағытталған және білім беру үдерісінің негізгі қатысушылары арасында қызметтерді бөлуді көздейді.

Әдістемелік ұсынымдарды іске асырудың негізгі қатысушылары және олардың функциялары

Кесте 2

Қатысушылар	Негізгі функциялар
Білім беру ұйымының әкімшілігі	Ұсынымдарды іске асырудың ұйымдастырушылық шарттарын қамтамасыз етеді; педагогикалық мамандықтардың білім беру бағдарламаларына инклюзивті білім беру мазмұнын кіріктіруді қамтамасыз етеді, педагогикалық қызметкерлердің қызметін үйлестіреді.
Әдістемелік қызмет / әдіскер	Бағдарламаны жүзеге асыруда әдістемелік қолдау көрсетеді; оқу-әдістемелік материалдарды әзірледі ұйымдастырады; педагогикалық тәжірибе алмасуды қамтамасыз етеді.
Педагогикалық пәндердің оқытушылары	"Инклюзивті білім беру негіздері" оқу бағдарламасының мазмұнын жүзеге асырады; оқытудың тәжірибеге бағытталған

	әдістерін қолданады; білім алушылармен тәжірибелік тапсырмалардың орындалуын ұйымдастырады.
Педагогикалық тәжірибенің жетекшілері	Теориялық дайындықтың педагогикалық іс-тәжірибемен байланысын қамтамасыз етеді; білім алушылармен инклюзивті білім беру ортасын талдауға байланысты тапсырмалардың орындалуын ұйымдастырады.
Педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушылар	Бағдарламаның мазмұнын меңгереді; тәжірибеге бағытталған тапсырмаларды орындайды; ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың оқытуды ұйымдастыру дағдыларын қалыптастырады.

10. Әдістемелік ұсынымдарды іске асыру тетігі

Осы Әдістемелік ұсынымдарды іске асыру техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының білім беру үдерісіне инклюзивті білім беру мазмұнын кезең-кезеңімен енгізу арқылы жүзеге асырылады.

Іске асыру тетігі мыналарды қамтиды:

- инклюзивті білім беру мазмұнын педагогикалық мамандықтардың білім беру бағдарламаларына біріктіру;
- оқытудың тәжірибеге бағытталған әдістерін қолдану;
- білім алушылармен тәжірибелік тапсырмалар мен педагогикалық тәжірибе тапсырмаларының орындалуы;
- оқытушыларды әдістемелік сүйемелдеу;
- педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушылардың инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық дайындығының қалыптастырылу мониторингі.

11. Педагогикалық мамандықтардың білім алушыларын оқытудың нысандары мен әдістері:

- проблемалық дәрістер;
- семинар сабақтар;
- инклюзивті құзыреттілікті қалыптастыру бойынша тренинг сабақтар;
- педагогикалық жағдаяттарды (кейстерді) талдау;
- топтық жұмыс және пікірталастар;
- кәсіби педагогикалық жағдаяттарды модельдеу;
- психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум отырыстарын модельдеу (ПМПк);
- бейімделген оқу тапсырмаларын әзірлеу;
- білім алушылардың жеке білім беру бағыттарын жобалау;
- педагогикалық тәжірибе барысында тәжірибеге бағытталған тапсырмаларды орындау;
- педагогикалық тәжірибе нәтижелерін рефлексивті талдау.

12. Базалық даярлықтың қалыптастырылғандығын бағалау және бақылау

Білім алушылардың базалық дайындығының қалыптасуын мониторингілеу және бағалау білім алушылардың мотивациялық бағдарларын, білімі мен практикалық дағдыларын талдауды қамтитын кешенді диагностика негізінде жүзеге асырылады. Алынған нәтижелер дайындық компоненттерінің қалыптасу деңгейін анықтауға мүмкіндік береді және оқу процесіне түзетулер енгізу үшін қолданылад

Бағалау төмендегідей негізде жүзеге асырылады:

- ағымдағы бақылау;
- тәжірибеге бағытталған тапсырмалардың орындалуын талдау;
- тәжірибе кезеңінде білім алушылардың қызметін бақылау;
- рефлексивті есеп беру.

13. Педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушылардың инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық даярлығының қалыптастырылғандығының өлшемшарттары мен индикаторлары

Педагогикалық мамандықтар студенттерінің инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға базалық дайындығын бағалау даярлық компонентін талдау, олардың айқындалу өлшемшарттарының, индикаторларының және диагностикалық әдістерінің негізінде жүзеге асырылады.

Даярлық компоненттері

Кесте 3

Дайындық компоненті	Өлшемшарт	Индикаторлар	Диагностикалау әдістері
Құндылықты-уәждемелік	Инклюзивті білім беру құндылықтарын қабылдау	инклюзивті білім беру құндылықтарын сезінеді; ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға оң көзқарас танытады; инклюзивті білім беру ортасы жағдайында кәсіби қызметке даярлықтарын көрсетеді.	сауалнама жүргізу; бақылау; рефлексивті есептерді талдау
Когнитивті	Инклюзивті білім беру туралы білімді меңгеру	инклюзивті білім берудің мәнін, қағидастарын біледі; инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық негіздерін біледі; ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін біледі; білім беру үдерісінің бейімдеу тәсілдерін түсінеді.	тестілеу; ауызша сұрау; оқу тапсырмаларын талдау

Әрекеттік	Инклюзивті оқытуды ұйымдастырудың тәжірибелік дағдыларының қалыптасқандығы	білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын бейімдейді; саралап оқыту технологияларын қолданады; білім алушылардың жеке білім беру бағдарын әзірлеуге қатысады; сүйемелдеу мамандарымен қарым-қатынаста болады.	тәжірибелік тапсырмаларды талдау; педагогикалық кейстерді шешу; педагогикалық тәжірибе барысындағы бақылау
Рефлексивті	Өзінің педагогикалық қызметін талдау қабілеті	педагогикалық жағдаяттарды талдайды; таңдалған оқыту әдістерінің тиімділігін бағалайды; инклюзивті оқытуды ұйымдастырудағы қиындықтарды талдайды; кәсіби дамуға ұмтылады.	рефлексивті есептер; өзін-өзі бағалау; педагогикалық тәжірибенің нәтижелерін талқылау

14. Енгізуден күтілетін нәтижелер

Осы Әдістемелік ұсынымдарды іске асыру нәтижесінде қамтамасыз етіледі:

- педагогикалық мамандықтардың білім алушыларын инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге базалық даярлау;
- кәсіби даярлықтың сапасын арттыру;
- білім беру жүйесінің кадрлық әлеуетін қалыптастыру.

15. Ресурстық қамтамасыз ету

Осы Әдістемелік ұсынымдарды іске асыру үшін пайдалану ұсынылады:

- оқу-әдістемелік материалдар;
- нормативтік-құқықтық құжаттар;
- мультимедиялық жабдықтар;
- электрондық білім беру ресурстары;
- оқытудың цифрлық платформалары;
- АҚ, АҚҚ үлгілері, сүйемелдеу құжаттамалары;
- тәжірибе базалары.

16. Бағдарламаны іске асыру бойынша оқытушыға әдістемелік ұсынымдар

"Инклюзивті білім беру негіздері" бағдарламасын жүзеге асыру педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушыларда тек теориялық емес, инклюзивті білім беру үдерісін ұйымдастыруда тәжірибелік дағдылардың қалыптасуын қамтамасыз ететін оқыту әдістерін қолдануды талап етеді.

Оқытушыға ұсынылады:

1. **Оқытудың тәжірибеге бағытталған сипатын қамтамасыз ету.** Теориялық материалды зерделеу кезінде педагогикалық жағдаяттарды талдауды, кейстік тапсырмаларды, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларды оқытумен байланысты кәсіби жағдайларды модельдеуді қолданған жөн.
2. **Оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін қолдану.** Пікірталасты, шағын топтардағы жұмыстарды, іскерлік және рөлдік ойындарды, миға шабуылды, тәжірибелік кейстерді талдауды қолдану ұсынылады. Мұндай әдістер болашақ педагогтардың кәсіби ойлауын дамытуға ықпал етеді.
3. **Тәжірибелік тапсырмаларды орындауды ұйымдастыру.** Тәжірибелік тапсырмаларға бейімделген оқу тапсырмаларын әзірлеу, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыларға жеке білім беру бағдарын жобалау, психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының қызметін талдау қамтылуы тиіс.
4. **Пәнаралық өзара қатынас дағдыларын қалыптастыру.** Сабақ барысында мұғалімнің психологпен, логопедпен, дефектологпен, тьютормен және басқа да сүйемелдеуші мамандармен қарым-қатынасын модельдеу ұсынылады.
5. **Білім алушылардың рефлексивті дағдыларын дамыту.** Дайындықтың маңызды элементі орындалған тапсырмалардың нәтижелерін талқылау, педагогикалық жағдаяттарды талдау және тәжірибеден өту кезеңінде білім алушылардың кәсіби іс-әрекеттерін өзін-өзі бағалау болып табылады.
6. **Теориялық дайындықтың педагогикалық тәжірибемен байланысын қамтамасыз ету.** Алынған білімдер мен дағдыларды педагогикалық тәжірибе барысында бекіту орынды, онда олар инклюзивті білім беру үдерісінің ұйымдастырылуын бақылап, талдай алады. Көрсетілген ұсынымдарды іске асыру педагогикалық мамандықтар білім алушыларының инклюзивті білім беру жағдайында кәсіптік қызметке базалық дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді.

17. Қорытынды ережелер

Осы Әдістемелік ұсынымдар педагогикалық мамандықтарды оқытатын техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының қолдануына арналған.

"Инклюзивті білім беру негіздері" оқу бағдарламасы 1-қосымшада келтірілген және инклюзивті тәсілді жүзеге асыруға педагогикалық мамандықтар студенттерінің базалық дайындығын қалыптастырудың мазмұнды негізі болып табылады.

© НАО «Талар», 2026

Осы құжат авторлық құқық объектісі болып табылады.

Құқық иеленушінің жазбаша рұқсатынсыз пайдалануға, көшіруге, көбейтуге, таратуға, өзгертуге және үшінші тұлғаларға беруге Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес тыйым салынады.

1 Қосымша

© НАО «Талар», 2026

Осы құжат авторлық құқық объектісі болып табылады.

Құқық иеленушінің жазбаша рұқсатынсыз пайдалануға, көшіруге, көбейтуге, таратуға, өзгертуге және үшінші тұлғаларға беруге Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес тыйым салынады.

ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ "ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗДЕРІ"
ТЖКОББ педагогикалық мамандықтарының білім алушылары үшін

2026ж

МАЗМҰНЫ

1. Түсіндірме жазба

2. Глоссарий

3. Оқу-тақырыптық жоспар

4. Бағдарламаның мазмұны

Бөлім 1. Инклюзивті білім берудің түсінігі мен мәні

- 1.1. Инклюзивті білім берудің жалпы түсінігі мен мәні
- 1.2. Инклюзивті білім берудің модельдері
- 1.3. Инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық негіздері
- 1.4. ЕБҚ бар білім алушылардың білім алуы үшін арнайы жағдайлар жасау
- 1.5. ЕБҚ бар білім алушыларды педагогикалық қолдаудың түрлері мен кезеңдері
- 1.6. Психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум. ПМПК мамандарының функциялары
- 1.7. Мүмкіндіктері шектеулі білім алушылардың даму санаттары мен ерекшеліктері
- 1.8. Көру және есту қабілеті бұзылған білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу
- 1.9. Тірек-қимыл аппараты бұзылған білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу
- 1.10. Аутистік спектрі бұзылған және Даун синдромы бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу
- 1.11. Білім беру мекемелдерінде Аутистік спектрі бұзылған және Даун синдромы бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу

Бөлім 2. ЕБҚ бар білім алушыларды оқытуды дараландыру

- 2.1. Жеке даму бағдарламасы (ОЖБ)
- 2.2. Жеке білім беру бағыты (ЖББ)
- 2.3. Бейімделген білім беру бағдарламалары (БББ, БББ)
- 2.4. Оқу тапсырмаларын бейімдеу және түрлендіру

Бөлім 3. Инклюзивті білім беру жағдайындағы заманауи білім беру технологиялары

- 3.1. Оқытудың әмбебап дизайны
- 3.2. Сараланған оқыту
- 3.3. ЕБҚ бар білім алушыларды тьюторлық сүйемелдеу
- 3.4. Көрнекі қолдау және баламалы коммуникация

Бөлім 4. ЕБҚ бар білім алушыларды бағалау

- 4.1. Қалыптастырушы бағалау
- 4.2. Жиынтық бағалау процедураларын бейімдеу
- 4.3. Бағалаудың баламалы тәсілдері
- 4.4. Білім алушылардың өмірлік құзыреттіліктерін бағалау

Бөлім 5. Мінез-құлқы басты және қауіпсіз білім беру ортасын құру

- 5.1. Білім алушылардың мінез-құлқын басқару стратегиялары
- 5.2. Инклюзивті ортада буллингтің алдын алу
- 5.3. Инклюзивті білім беру ортасындағы педагогтің кәсіби өзін-өзі реттеу элементтері

Бөлім 6. ПМПК және сүйемелдеу командасымен өзара іс – қимыл жасау

- 6.1. Сүйемелдеу мамандарының өзара іс-қимылының модельдері
- 6.2. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің құжаттамасы

Бөлім 7. ЕҚБ бар білім алушылардың ата-аналарымен жұмыс

- 7.1. Ата-аналарды психологиялық-педагогикалық қолдау
- 7.2. Отбасы мен білім беру ұйымының серіктестік қарым-қатынасы

5. Әдебиеттер тізімі

ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБА

1. Бағдарламаның өзектілігі

«Инклюзивті білім беру негіздері» бағдарламасының өзектілігі техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру (ТЖКББ) жүйесі үшін педагог кадрларды даярлауға қойылатын қазіргі талаптармен, сондай-ақ инклюзивті білім берудің дамуы жағдайымен айқындалады.

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамыту ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБК) бар білім алушылардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл педагогтардан оқытуды жекелендіру, арнайы жағдайлар жасау, бейімделген білім беру бағдарламаларын қолдану және психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді ұйымдастыру саласында базалық білім мен практикалық дағдыларды меңгеруді талап етеді.

Бағдарлама ТЖКББ ұйымдарындағы педагогикалық мамандықтарда білім алушылардың инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге қажетті базалық кәсіби дайындығын қалыптастыруға бағытталған және білім беру жүйесінің өзекті сұраныстарына жауап береді.

2. Бағдарламаның нормативтік-құқықтық негізі

Бағдарламаны әзірлеу және іске асырудың нормативтік-құқықтық негізін Қазақстан Республикасында білім алу құқығын қамтамасыз ету, инклюзивті білім беруді ұйымдастыру және ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар үшін арнайы оқу жағдайларын жасау мәселелерін реттейтін халықаралық және ұлттық нормативтік-құқықтық актілер құрайды.

Негізгі құжаттарға мыналар жатады:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы, 1995 жылғы 30 тамыз (өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 2007 жылғы 27 шілде № 319-III (өзгерістер мен толықтыруларымен).
3. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңы, 2002 жылғы 8 тамыз № 345-II (өзгерістер мен толықтыруларымен).
4. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау туралы» Заңы, 2005 жылғы 13 сәуір № 39-III (өзгерістер мен толықтыруларымен).
5. Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы, 2019 жылғы 27 желтоқсан № 293-VI (өзгерістер мен толықтыруларымен).
6. Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция, 2006 жылғы 13 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясында қабылданған, Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 20 ақпандағы № 288-V Заңымен ратификацияланған.

7. Қазақстан Республикасының техникалық және кәсіптік білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығымен бекітілген.
8. Білім беру ұйымдарының тиісті түрлері қызметінің үлгілік қағидалары, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 30 қазандағы № 595 бұйрығымен бекітілген (өзгерістер мен толықтыруларымен).
9. Техникалық және кәсіптік білім берудің үлгілік оқу жоспарлары мен білім беру бағдарламалары, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 31 қазандағы № 553 бұйрығымен бекітілген (өзгерістер мен толықтыруларымен).
10. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың 2015–2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 28 қаңтардағы № 38 қаулысымен бекітілген.

3. Ғылыми-әдіснамалық тәсілдер

Бағдарламаны әзірлеу барысында келесі ғылыми-әдіснамалық тәсілдер қолданылды:

- *тұлғалық-бағдарланған тәсіл* – білім алушылардың жеке білім беру қажеттіліктерін ескеруді қамтамасыз етеді;
- *құзыреттілік тәсіл* – болашақ педагогтердің кәсіби дағдылары мен практикалық дайындығын қалыптастыруға бағытталған;
- *жүйелік-іс-әрекеттік тәсіл* – студенттердің білім беру үдерісіне белсенді қатысуын көздейді;
- *инклюзивті тәсіл* – қолжетімді, қолдаушы және қауіпсіз білім беру ортасын құруға бағытталған;
- *тәжірибеге бағдарланған тәсіл* – теориялық қағидалардың нақты педагогикалық тәжірибемен байланысын қамтамасыз етеді.

Аталған тәсілдерді қолдану бағдарламаның мазмұнының тұтастығын, логикалық құрылымын және қолданбалы сипатын қамтамасыз етеді.

4. Бағдарламаның білім беру бағдарламасындағы орны

«Инклюзивті білім беру негіздері» бағдарламасы колледждегі педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушылардың кәсіби даярлығының құрамдас бөлігі болып табылады және техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру (ТЖКББ) бағдарламалары аясында жүзеге асырылады.

Бағдарлама инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметті жүзеге асыру үшін қажетті базалық кәсіби құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған.

Бағдарламаның мазмұны пәнаралық сипатқа ие және психология, педагогика және оқыту әдістемелері пәндерін оқу барысында меңгерілген білімдерге негізделеді.

5. Бағдарламаның мақсатты аудиториясы

Бағдарлама техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру бағдарламаларын меңгеріп жатқан педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушыларға арналған.

Бағдарламаны іске асыру арнайы дефектологиялық дайындықты талап етпейді және түлектердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге қажетті базалық кәсіби дайындығын қалыптастыруға бағытталған.

6. Бағдарламаның мақсаты

Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру (ТЖКББ) ұйымдарындағы педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушылардың инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметті жүзеге асыруға қажетті базалық кәсіби дайындығын қалыптастыру.

7. Бағдарламаның міндеттері:

- инклюзивті білім берудің мәні, қағидаттары және нормативтік негіздері туралы түсінік қалыптастыру;
- ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар білім алушылардың даму ерекшеліктері мен білім беру қажеттіліктерін ашып көрсету;
- оқытуды жекелендіру және жеке білім беру үдерісін жобалау дағдыларын қалыптастыру;
- инклюзивті білім беру жағдайында қолданылатын заманауи білім беру технологияларымен таныстыру;
- ЕБҚ бар білім алушылардың оқу жетістіктері мен өмірлік құзыреттерін бейімдеп бағалау дағдыларын қалыптастыру;
- психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу тобы және білім алушылардың ата-аналарымен өзара әрекеттесуге дайындықты дамыту.

8. Бағдарламаны меңгерудің күтілетін нәтижелері

Бағдарламаны меңгеру нәтижесінде ТЖКББ ұйымдарының білім алушылары:

біледі:

- инклюзивті білім берудің мәні мен қағидаттарын;
- инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық негіздерін;
- ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар білім алушылардың даму ерекшеліктерін;
- психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің түрлерін;
- ЕБҚ бар білім алушыларға арналған бейімделген білім беру бағдарламаларының (БББ, ББББ), жеке білім беру маршруттарының құрылымы мен мақсатын.

меңгереді:

- білім беру үдерісінде инклюзивті білім беру технологияларын қолдануды;
- білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын бейімдеуді;
- визуалды қолдау элементтері мен баламалы коммуникацияны пайдалануды;
- ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар білім алушылардың оқу жетістіктері мен өмірлік құзыреттерін бейімделген түрде бағалауды.

дайындығын көрсетеді:

- білім беру қызметінде инклюзивті тәсілді қолдануға;
- психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен өзара әрекеттесуге;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар үшін жеке білім беру бағыттарын әзірлеуге қатысуға.

9. Бағдарламаның практикалық маңыздылығы

Бағдарламаның практикалық маңыздылығы алынған білім мен дағдыларды оқу және өндірістік практика барысында, сондай-ақ ТЖКББ ұйымдары түлектерінің кейінгі кәсіби қызметінде тікелей қолдану мүмкіндігінде жатыр.

Бағдарламаны меңгеру білім алушыларға мүмкіндік береді:

- инклюзивті білім беру жағдайында заманауи білім беру технологияларын қолдануға;
- жеке білім беру маршруттары мен бейімделген білім беру бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысуға;
- ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар білім алушылардың оқу жетістіктері мен өмірлік құзыреттерін объективті және бейімделген түрде бағалауға;
- психологиялық-педагогикалық қолдау командасымен және білім алушылардың ата-аналарымен өзара әрекеттесуді жолға қоюға;
- психологиялық тұрғыдан қолайлы әрі қауіпсіз білім беру ортасын құруға.

10. Бағдарламаның жалпы сипаттамасы

Бағдарламаның мазмұны бөлімдер бойынша құрылымдалған:

- 1-бөлім. Инклюзивті білім берудің ұғымы мен мәні.
- 2-бөлім. Ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар білім алушыларды оқытуды дараландыру.
- 3-бөлім. Инклюзивті білім беру жағдайындағы заманауи білім беру технологиялары.
- 4-бөлім. ЕБҚ бар білім алушыларды бағалау.
- 5-бөлім. Мінез-құлықты басқару және қауіпсіз білім беру ортасын құру.
- 6-бөлім. ПМПҚ және сүйемелдеу командасымен өзара әрекеттесу.

7-бөлім. ЕБК бар білім алушылардың ата-аналарымен жұмыс.

Пәннің жалпы көлемі 72 академиялық сағатты құрайды, оның ішінде 22 сағат дәрістік сабақтарға, 36 сағат практикалық сабақтарға, 14 сағат оқытушының жетекшілігімен орындалатын өзіндік жұмысқа (СОӨЖ), ал 14 сағат білім алушылардың өзіндік жұмысына (СӨЖ) бөлінген.

Сағаттардың бөлінуі тақырыптардың күрделілігін, практикалық бағыттылықтың қажеттілігін және болашақ педагогтердің білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға базалық кәсіби дайындығын қалыптастыруды ескере отырып жасалған.

11. Оқыту әдістері мен формалары

«Инклюзивті білім берудің негіздері» бағдарламасын іске асыру болашақ педагогтердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге қажетті кәсіби құзыреттерін қалыптастыруды қамтамасыз ететін заманауи педагогикалық әдістер мен оқыту формаларының кешенін қолдану арқылы жүзеге асырылады.

Оқыту әдістері мен формаларын таңдау бағдарламаның практикалық бағыттылығымен, білім алушыларда тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды оқытуға байланысты нақты кәсіби міндеттерді шешуге дайындықты қалыптастыру қажеттілігімен негізделген.

Оқыту процесінде келесі әдістер топтары қолданылады:

Сөздік әдістер: түсіндіру, әңгімелеу, дәріс, сұхбат, нұсқау беру, түсіндірме беру — инклюзивті білім беру, нормативтік-құқықтық база және ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБК) бар білім алушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері туралы жүйелі білім қалыптастыруға бағытталған.

Көрнекілік әдістер: көрсету, иллюстрациялау, презентациялар, бейнематериалдар, сызбалар, кестелер, модельдерді пайдалану — инклюзивті тәжірибедегі күрделі ұғымдар мен процестерді түсінуді жеңілдетеді.

Практикалық әдістер: практикалық тапсырмаларды орындау, жаттығулар, бейімделген оқу материалдарын әзірлеу, білім беру жағдайларын модельдеу — кәсіби дағдыларды қалыптастыруға бағытталған.

Проблемалық-ізденіс әдістері: проблемалық баяндау, эвристикалық әңгіме, педагогикалық міндеттерді шешу — аналитикалық ойлауды және педагогикалық тұрғыдан негізделген шешімдер қабылдау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Кейс-әдісі: инклюзивті оқытудағы нақты және модельденген жағдайларды талдау — педагогикалық қиындықтарға кәсіби тұрғыда әрекет ету дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жобалау әдісі: жеке білім беру маршруттарын, бейімделген бағдарламалар мен тапсырмаларды әзірлеу — білім беру үдерісін жобалау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Интерактивті әдістер: пікірталас, шағын топтарда жұмыс, «миға шабуыл», іскерлік және рөлдік ойындар — білім алушылардың бірлескен

қызметке белсенді қатысуын және коммуникативтік құзыреттерін дамытуын қамтамасыз етеді.

Зерттеу әдістері: нормативтік құжаттарды, диагностикалық материалдарды, бақылау нәтижелерін талдау — кәсіби ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Рефлексивті әдістер: өзін-өзі талдау, қызмет нәтижелерін талқылау, кәсіби әрекеттерді бағалау — кәсіби сананы және өзін-өзі дамытуға дайындықты дамытуға бағытталған.

Өзіндік жұмыс әдістері: оқу және ғылыми әдебиеттермен жұмыс істеу, баяндамалар дайындау, жеке тапсырмаларды орындау.

12. Оқытуды ұйымдастыру формалары

Оқыту теориялық дайындық пен кәсіби әрекеттерді практикалық меңгеруді ұштастыруды қамтамасыз ететін әртүрлі ұйымдастыру формаларында жүзеге асырылады:

- дәрістер (оның ішінде проблемалық және интерактивті);
- семинарлық сабақтар;
- практикалық сабақтар;
- білім алушылардың өзіндік жұмысы (СӨЖ);
- оқытушының жетекшілігімен орындалатын өзіндік жұмыс (СОӨЖ);
- жеке кеңестер.

13. Оқу нәтижелерін бақылау формалары

Бағдарламаны меңгеру нәтижелерін бақылау келесі формаларда жүзеге асырылады:

- ағымдағы бақылау;
- практикалық бағытталған тапсырмаларды бағалау;
- білім алушылардың өзіндік жұмыстарын бақылау;
- аралық аттестаттау (сараланған сынақ түрінде).

14. Бағдарламаны іске асырудың әдістемелік қамтамасыз етілуі

Педагогикалық мамандықтар бойынша білім алушыларды практикалық бағытта даярлауды қамтамасыз ету үшін инклюзивті білім беру үдерісін ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыруға бағытталған оқу-әдістемелік материалдар кешенін пайдалану ұсынылады.

Бағдарламаны іске асырудың әдістемелік қамтамасыз етілуі мыналарды қамтуы мүмкін:

Кейс тапсырмалар — ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқыту барысында туындайтын типтік педагогикалық жағдайларды көрсететін тапсырмалар.

Жеке білім беру маршруттарының (ЖБМ) және жеке даму бағдарламаларының (ЖДБ) үлгілері — жекелендірілген білім беру үдерісін жобалау барысында қолданылады.

© НАО «Талар», 2026

Осы құжат авторлық құқық объектісі болып табылады.

Құқық иеленушінің жазбаша рұқсатынсыз пайдалануға, көшіруге, көбейтуге, таратуға, өзгертуге және үшінші тұлғаларға беруге Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес тыйым салынады.

Бейімделген оқу тапсырмаларының үлгілері — материалды ұсыну формасын, көлемін немесе тапсырмалардың күрделілік деңгейін білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып өзгерту тәсілдерін көрсетеді.

Педагогикалық жағдайларды бақылау және талдау карталары — ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар білім алушылардың оқу динамикасын бағалау және педагогикалық шешімдердің тиімділігін талдау үшін қолданылады.

Аталған материалдарды пайдалану педагогикалық мамандықтағы білім алушыларда білім беру қызметінде инклюзивті тәсілді іске асырудың практикалық дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

ГЛОССАРИЙ

Арнайы білім беру қажеттіліктері (АБК) — білім алушылардың даму ерекшеліктеріне байланысты, оқытудың арнайы жағдайларын жасауды талап ететін қажеттіліктері.

Бағалаудың баламалы тәсілдері — дәстүрлі тестілеуден ерекшеленетін білім алушылардың жетістіктерін бағалау нысандары (портфолио, бақылау, жоба, дағдыларды практикалық көрсету).

Баламалы коммуникация — ауызша сөйлеу тілінің бұзылуында қолданылатын ақпаратты беру әдістерінің жүйесі (жест-ишара, пиктограммалар, PECS карталары, коммуникаторлар және т.б.).

Бейімделген білім беру бағдарламасы (БББ) — белгілі бір білім алушының психофизикалық ерекшеліктерін, жеке мүмкіндіктері мен арнайы білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, негізгі білім беру бағдарламасы негізінде әзірленген немесе модификацияланған, білім беру мазмұнын меңгеруге жағдай жасайтын білім беру бағдарламасы.

Бейімделген негізгі білім беру бағдарламасы (ББББ) — мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың санатын оқытуға бейімделген, олардың психофизикалық дамуының ерекшеліктерін ескеретін және білім алу үшін арнайы жағдайлардың жасалуын қамтамасыз ететін негізгі білім беру бағдарламасы.

Вербализм — пән немесе құбылыс туралы қалыптасқан сезімдік түсініктері жоқ сөздерді қолдану (көру қабілеті бұзылған оқушыларға тән).

Дефектолог — арнайы педагогика саласындағы түзету-дамыту жұмыстарын жүзеге асыратын маман.

Дизонтогенез — биологиялық немесе әлеуметтік факторлардың әсерінен психикалық дамудың бұзылуы.

Жеке білім беру маршруты (ЖБМ) — ПМПк ұсыныстары мен білім алушының ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру бағдарламасын меңгерудің дербестендірілген жолы.

Жеке даму бағдарламасы (ЖДБ) — түзету-дамыту жұмыстарының мақсаттарын, міндеттерін және бағыттарын айқындайтын құжат.

Инклюзивті білім беру — барлық білім алушылардың жеке білім алу қажеттіліктерін ескере отырып, олардың сапалы білімге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету процесі.

Инклюзивті мәдениет — әртүрлілікті қабылдауға негізделген білім беру ұйымының құндылықтары мен көзқарастарының жүйесі және кемсітпеушілік.

Интеграция — білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер жасамай, ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыны жалпы білім беру ортасына қосу.

Кедергісіз білім беру ортасы — білім алуға еркін қолжетімділікті қамтамасыз ететін сәулеттік, ұйымдастырушылық және ақпараттық жағдайлар жүйесі.

Кемсітушілікке жол бермеу принципі — білім алушыларға олардың ерекшеліктеріне қарамастан бірдей қарау.

Командалық тәсіл — білім алушыны сүйемелдеуді ұйымдастыру кезінде мамандардың пәнаралық өзара іс-қимылы.

Критериалды бағалау — алдын ала белгіленген критерийлер негізінде оқу жетістіктерін бағалау жүйесі.

Қалыптастырушы бағалау — білім алушыны оқу үдерісінде қолдауға және дамытуға бағытталған бағалау.

Қорқыту (Буллинг) — құрдастар тарапынан білім алушыға жасалатын жүйелі психологиялық немесе физикалық қысым.

Мүгедектіктің әлеуметтік моделі — шектеулерді қоршаған ортаның кедергілерінің нәтижесі ретінде қарастыратын тәсіл.

Мүгедектіктің медициналық моделі — тіршілік әрекетінің шектелуін адамның өз проблемасы ретінде қарастыратын тәсіл.

Оқу материалының модификациясы — талаптарды жеңілдете отырып, білім беру бағдарламасының мазмұнын өзгерту.

Оқу тапсырмаларын бейімдеу — оқу материалын мазмұндық негізін өзгертпестен ұсыну нысанын, көлемін, күрделілік деңгейін немесе орындау тәсілдерін өзгерту.

Оқытуға арналған әмбебап дизайн — бұл ең басынан бастап білім алушылардың әртүрлілігін ескеретін білім беру процестерін жобалау.

Оқытуды дараландыру — білім алушының жеке мүмкіндіктерін, қажеттіліктерін және даму қарқынын ескере отырып, білім беру үдерісін құру.

Оқытудың арнайы шарттары — білім берудің қолжетімділігін қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық, техникалық және педагогикалық шаралардың жиынтығы.

Өмірлік құзыреттер — білім алушының дербестігін, әлеуметтік бейімделуін және кәсіптік бағдарлануын қамтамасыз ететін дағдылардың жиынтығы.

Педагогикалық сүйемелдеу — білім алушының табысты оқуы мен дамуы үшін жағдай жасау бойынша мамандардың жүйелі қызметі.

ПМПК (Психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация) — білім алушының мәртебесін айқындайтын және оқыту бойынша ұсыныстар беретін мемлекеттік құрылым.

ПМПК (Психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум) — білім алушыларды сүйемелдеу бойынша мамандардың ұйымышilik жұмыс түрі.

Ресурстық сынып — мамандандырылған қолдау кеңістігі бар инклюзивті білім беруді ұйымдастырудың үлгісі.

Сараланған оқыту — білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру үдерісін ұйымдастыру.

Сүйемелдеудің диагностикалық кезеңі — білім алушының даму ерекшеліктері мен білім алу қажеттіліктерін анықтауға бағытталған психологиялық-педагогикалық қолдаудың бастапқы кезеңі.

Тьютор — оқу процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыны сүйемелдейтін оқытушының көмекшісі.

ОҚУ- ТАҚЫРЫПТЫҚ ЖОСПАР

№	Бөлімдер/ оқыту нәтижелері	Бағалау критерийлері/ сабақтың тақырыптары	Барл ығы сағат	Оның ішінде			ОӨЖ	ӨӨЖ	Сабақт ың түрі
				Теория лық	зертха налық- практи калық	жеке тұлға			
1	1-бөлім Инклюзивті білім беру түсінігі мен мәні ОН:Инклюзи вті білім берудің мәні мен қағидаттары н, ерекше білім беру қажеттілікте рі бар білім алушыларды қолдаудың нормативтік- құқықтық негіздері мен ерекшелікте рін сипаттайды.	Өлшемшарттар: <i>инклюзивті білім берудің мәнін, қағидаттарын және нормативтік-құқықтық негіздерін біледі; ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың санаттарын сипаттайды.</i>	14	6	6	-	2	2	
		1.1. Инклюзивті білім берудің жалпы түсінігі, мәні мен қағидаттары							
		1.2. Инклюзивті білім берудің модельдері							
		1.3. Инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық негіздері							
		1.4. Білім беру ұйымында ЕБҚ балаларының білім алуы үшін арнайы жағдайлар жасау.							
		1.5. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды педагогикалық қолдаудың түрлері мен кезеңдері							
		1.6. Психологиялық-медициналық-педагогикалық							

		консилиум. ПМПк мамандарының функциялары							
		1.7. Мүмкіндігі шектеулі балалардың даму санаттары мен ерекшеліктері							
		1.8.Зейін тапшылығының гиперактивтілігінің бұзылуы, дислексия, дисграфия, дискалькулиясы бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу							
		1.9 Көру, есту қабілеті бұзылған балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу							
		1.10. Тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау.							
		1.11. Аутизм спектрі бұзылған, Даун синдромы бар балаларды білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау							
2	2 бөлім ЕБҚ бар білім алушыларды оқытуды дараландыру ОН: Ерекше білім беру	Өлшемшарттар: білім алушылар ОЖБ және ИОМ тағайындауын түсіндіреді; жеке білім беру маршрутының жекелеген элементтерін	12	4	6	-	2	2	

	қажеттілікте рі бар білім алушыларды оқытуды дараландыру элементтерін қолдану	<i>әзірлеуді біледі; білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын бейімдейді; АОП және ДББҰ ажыратады.</i>							
		2.1. Жеке даму бағдарламасы (ЖДБ)							
		2.2. Жеке білім беру бағыты (ЖБББ)							
		2.3. Бейімделген білім беру бағдарламалар (БББ, БНББ)							
		2.4. Оқу тапсырмаларын бейімдеу және түрлендіру							
3	3-бөлім Инклюзивті білім беру жағдайында ғы заманауи білім беру технология лары. ОН: Инклюзивті оқытуды ұйымдастыр уда заманауи білім беру технологиял арының элементтерін қолдану.	Өлшемшарт: <i>білім алушылар оқытудың әмбебап дизайн принциптерін түсіндіреді; сараланған оқыту элементтерін қолданады; көрнекі қолдау құралдарын пайдаланады; ОР бар білім алушыларды тьюторлық сүйемелдеудің ерекшеліктерін түсінеді.</i>	14	4	8	-	2	2	
		3.1. Оқытудың әмбебап дизайны							
		3.2. Сараланған оқыту							
		3.3. Инклюзивті білім беру ортасында ЕБҚ-							

		мен білім алушыларды тьюторлық сүйемелдеу							
		3.4. Көрнекі қолдау және баламалы коммуникация							
4	4-бөлім Бағалау ЕБҚ бар білім алушылардың ОН: Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың оқу жетістіктерінің бейімделген бағалау әдістерін қолдану.	Өлшемшарт: <i>Білім алушылар қалыптастырушы және баламалы бағалауды қолданады.</i>	8	2	4	-	2	2	
		4.1. Қалыптастырушы бағалау							
		4.2. БЖБ/ТЖБ рәсімдерін бейімдеу							
		4.3. Бағалаудың баламалы тәсілдері							
		4.4. Өмірлік құзыреттіліктерді бағалау							
5	5-бөлім. Мінез-құлықты басқару және қауіпсіз орта/ ОН:Инклюзивті білім беру ортасында білім алушылардың жағымды мінез-құлқын қолдау стратегияларын қолдану.	Өлшемшарт: <i>Білім алушылар білім алушылардың мінез-құлқындағы қиындықтардың себептерін түсінеді; сыныптағы буллингтің алдын алу тәсілдерін біледі.</i>	8	2	4	-	2	2	
		5.1. Мінез-құлық мәселелерін шешуге арналған мінез-құлықты басқару стратегиялары							
		5.2. Буллингтің алдын алу шаралары							
		5.3. Инклюзивті білім беру							

		ортасындағы педагогтің кәсіби өзін-өзі реттеу элементтері							
6	6-бөлім ПМПК және сүйемелдеу командасы мен өзара әрекеттесу ОН: ЕБҚ бар білім алушыларды оқытуды ұйымдастыру кезінде психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарым ең өзара әрекеттесу.	Өлшемшарт: білім алушылар сүйемелдеу құжаттамасын біледі; пәнаралық өзара іс-қимыл принциптерін түсінеді.	8	2	4	-	2	2	
		6.1. Инклюзивті білім берудегі мамандар тобының өзара әрекеттесу модельдері							
		6.2. Сүйемелдеу құжаттамасы							
7	7- бөлім ЕБҚ бар білім алушылардың ата-аналарымен жұмыс ОН: Сындрлы және әріптестік өзара іс-қимылды құру ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасылармен.	Өлшемшарт: <i>Критерий:</i> білім алушылар мектеп пен отбасының өзара әрекеттесу формаларын біледі.	8	2	4	-	2	2	
		7.1. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.							
		7.2. Отбасы мен мектептің серіктестік қарым-қатынасы							
		Барлығы	72	22	36	-	14	14	

БАҒДАРЛАМАНЫҢ МАЗМҰНЫ

1-БӨЛІМ.ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТҮСІНІГІ МЕН МӘНІ

1.1. Тақырып: Инклюзивті білім берудің жалпы түсінігі, мәні мен қағидаттары

Мақсаты: Білім алушыларда инклюзивті білім берудің мәні, құндылықтары мен қағидалары туралы түсінікті қалыптастыру және кәсіби қызметте балалардың білім алу қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескеруге дайындығын дамыту.

Инклюзивті білім беру (франц. *inclusif* - қамтитын, лат. *include* - қорытындылаймын, қосамын) - бұл жалпы білім беруді дамыту процесі, ол барлық балалардың әртүрлі қажеттіліктеріне бейімделу тұрғысынан барлығына білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін жалпы білім беруді дамыту процесі.

Инклюзияның негізінде балаларға қатысты кез келген кемсітушілікті болдырмайтын, барлық адамдарға бірдей қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар балаларға ерекше жағдай жасайтын идеология жатыр.

Инклюзивті білім беруді дамытудың тарихи алғышарттары.

Кезеңдері:

1. Сегрегациялық кезең - дамуында ауытқулары бар балаларды мамандандырылған мекемелерде оқыту.

2. Интеграциялық кезең - жалпы білім беру ортасына ішінара енгізу.

3. Инклюзивті кезең - әртүрлілікті норма ретінде тану және білім беру жүйесін трансформациялау.

Даму ерекшеліктеріне қарамастан әрбір білім алушының сапалы білім алуға құқығын тануға негізделген заманауи парадигма. Инклюзивті білім берудің тұжырымдамалық негіздері мүгедектіктің әлеуметтік моделіне негізделеді, оған сәйкес өмірлік маңызды шектеулер тек медициналық диагнозға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, экологиялық және институционалдық кедергілердің болуына байланысты.

Инклюзивті білім берудің негізгі принциптері:

- Кемсітпеушілік;
- мүмкіндіктер теңдігі;
- ортаның қолжетімділігі;
- білім беру бағыттарының (маршруттарының) өзгермелілігі/нұсқалылығы;
- сүйемелдеудің пәнаралық сипаты;
- адамдық қадір-қасиетті құрметтеу.

Инклюзияның мәнін мүгедектікке қатысты екі тәсілді салыстыру арқылы жақсы түсінуге болады:

- Медициналық модель (ескірген): «Мәселе балада».
- Бала «ауру» немесе «ақаулы» болып саналады.
- Мақсаты: баланы «қалыпты» күйге келтіру үшін оны емдеу немесе түзету.
- Егер оны түзету мүмкін болмаса, бала оқшауланады (арнайы интернаттарда оқытылады).

- Әлеуметтік модель (заманауи, инклюзивті): «Мәселе қоршаған ортада».
- Бала - бұл ерекшеліктері бар тұлға.
- Мәселе баланың арбада отырғанында емес, мектепте пандустың жоқтығында.
- Мәселе баланың нашар еститінінде емес, мұғалімнің тақтаға бұрылып сөйлегенінде.
- Мақсаты: жүйені және қоршаған ортаны сол балаға қолайлы етіп өзгерту.
- Тәсілдердің эволюциясы: 4 кезең

1. Шектеу(Exclusion): Мүмкіндігі шектеулі адамдардың білім алуға мүмкіндігі мүлде жоқ. Олар жүйеден тыс.

2. Бөліну (Segregation): Оқыту жабық мекемелерде (интернаттарда, түзету мектептерінде қатарластарынан оқшау, бөлек жүргізіледі.

3. Интеграция (Integration): «Ендіру». Бала кәдімгі мектепке/колледжге келеді, бірақ стандартты талаптарға өзі бейімделуі керек. Егер ол қарқынмен немесе бағдарламамен күресе алмаса, бұл оның проблемасы. Қоршаған орта өзгермейді.

4. Инклюзия (Inclusion): «Қосу». Білім беру жүйесі (бағдарламалар, әдістер, физикалық орта) балаға бейімделу үшін икемді түрде өзгереді. Әркімнің жеке қажеттіліктері ескеріледі.

Халықаралық тәжірибеде тұжырымдалған инклюзивті білім берудің сегіз қағидасы мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің әдіснамалық негізі болып табылады:

1. Адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес.

2. Әр адам сезінуге және ойлауға қабілетті.

3. Әрбір адам қарым-қатынас жасауға және өзінің тыңдалуына (сөзінің естілуіне) құқылы.

4. Барлық адамдар бір-біріне мұқтаж.

5. Шынайы білім беру тек шынайы қарым-қатынас контекстінде ғана жүзеге асырылуы мүмкін.

6. Барлық адамдар құрдастарының қолдауы мен достығына мұқтаж.

7. Барлық білім алушылар үшін ілгерілеушілікке (прогреске) қол жеткізу олардың қолынан келмейтін істерге қарағанда, қолынан келетін істеріне көбірек байланысты.

8. Әртүрлілік адам өмірінің барлық қырларын нығайтады.

Білім беру ұйымдарында инклюзия - бұл кіреберістегі пандус қана емес. Бұл ұжымдағы атмосфера, инклюзивті мәдениет, мұнда білім алушының ерекшеліктері проблема ретінде емес, табиғи әртүрлілік ретінде қабылданады. Бұл мәдениеттің екі аспектісі маңызды:

- Ынтымақтастық: педагогтар, ата-аналар және мамандар (психологтар, дефектологтар) біртұтас ұжым болып жұмыс істейді.

- Дараландыру: «әділ дегеннің бәріне бірдей емес, табысқа жету үшін қажетінше көп екенін» түсіну.

1.2. Тақырып: Инклюзивті білім берудің модельдері

Мақсаты: ЕБҚ бар балаларды жалпы білім беру үдерісіне енгізудің негізгі ұйымдастырушылық формалары мен модельдерін, олардың ерекшеліктерін, артықшылықтары мен кемшіліктерін зерттеу.

Инклюзивті білім беру барлық білім алушыларға бірдей қолданылатын бірыңғай үлгі болып табылмайды. Білім беру тәжірибесінде инклюзияның әртүрлі модельдері қолданылады.

Инклюзивті білім беру моделін таңдау факторлары: ПМПК ұсыныстары, студенттердің арнайы білім беру қажеттіліктері, баланың психофизикалық даму деңгейі мен психологиялық дайындығы, білім беру ұйымының кадрлық және материалдық-техникалық ресурстары, ата-аналардың (заңды өкілдердің) ұстанымы.

Инклюзия модельдерін білім алушының инклюзивтілік дәрежесі бойынша жіктеу (уақытша аспект)

1. Толық инклюзия. Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушы жалпы білім беретін сыныпта бірге оқиды нормотиптік барлық оқу уақыты ішінде құрдастарымен (100%).

Нысаналы топ: ақыл-ойы бұзылған және физикалық кемістігі бар студенттер (GCD, көру, есту қабілетінің бұзылуы); психофизикалық даму деңгейі жас нормасына сәйкес келетін немесе оған жақын балалар.

Іске асыру шарттары:

- тьютордың (ассистенттің) сүйемелдеуімен;
- білім беру материалдары мен оқу құралдарын бейімдеу;
- кедергісіз білім беру ортасының болуы.

2. Ішінара (фрагменттік) инклюзия. Оқыту жалпы білім беретін сыныптағы сабақтардың және жеке немесе аралас түрде жүзеге асырылады шағын топтық жұмыс нысандары.

Іске асыру нұсқалары:

- базалық пәндерді жеке меңгеру кезінде сыныптағы жекелеген оқу пәндеріне (шығармашылық, практикалық-бағдарланған пәндер) қатысу;
- оқу күнінің бір бөлігінде жалпы білім беретін сыныпта оқыту, содан кейін мамандармен түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу.

Нысаналы топ: білім беру бағдарламасын ішінара меңгеруге қабілетті, бірақ жұмыс қарқынында, зейінінің шоғырлануында немесе шаршауының жоғарылауында қиындықтарға тап болған балалар.

3. Уақытша (эпизодтық) инклюзия. Түзету сыныптарындағы (топтарындағы) білім алушылардың жалпы білім беретін сыныптардың білім алушыларымен ұйымдастырылған өзара іс-қимылы.

Іске асыру нысандары:

- бірлескен сабақтан тыс іс-шаралар (мерекелер, конкурстар, экскурсиялар);
- үйірмелік және жобалық қызмет;
- мектеп өміріне бірлесіп қатысу.

Мақсат:

- әлеуметтік дағдыларды дамыту;
- әлеуметтік оқшауланудың төмендеуі;
- инклюзивті өзара іс-қимылды кеңейтуге дайындық.

4. Сыныптан тыс инклюзия. Негізгі оқыту бөлек (арнайы сыныптарда немесе үйде) жүзеге асырылады, бұл ретте білім алушы басқа балалармен бірлесіп қосымша білім беру және сыныптан тыс жұмыстар жүйесіне енгізіледі.

*Инклюзивті білім берудің ұйымдастырушылық модельдері
(кеңістіктік аспект)*

1. «Ресурстық сынып» моделі. Білім алушы жалпы білім беретін сыныпқа қабылданады, ал білім беру ұйымында мамандандырылған кеңістік (ресурстық аймақ) жұмыс істейді.

Модельдің сипаттамасы:

- арнайы жабдықтармен жабдықталған жеке кабинеттің болуы;
- бейінді мамандардың жұмысы (дефектолог, психолог, тьютор);
- жеке қолдау көрсету, сенсорлық жүктемені түсіру, бақылау және оқу тапсырмаларын бейімдеу мүмкіндігі.

Ұйымдастыру принципі: *pull-out* - мамандандырылған көмекті алу үшін білім алушыны сыныптан уақытша шығару.

2. «Жаппай мектептегі автономды (түзету) сынып» моделі. Жалпы білім беретін ұйымда дамуында белгілі бір ауытқулары бар білім алушылар үшін жеке сынып құрылады.

Артықшылықтары:

- бейімделген білім беру бағдарламасы бойынша оқыту бағдарламаға;
- сүйемелдеу мамандарының жүйелі жұмысы.

Шектеулер:

- білім беру ұйымы ішіндегі әлеуметтік оқшаулану қаупі.

Инклюзивті бағдарланудың шарты:

- басқа білім алушылармен бірлескен іс-шараларды, үзілістерді және сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру.

3. «Сүйемелдеумен инклюзивті сынып» моделі (Team Teaching) Білім беру үдерісі негізгі мұғалім мен арнайы мұғалімнің (педагог-ассистенттің) бірлескен жұмысы арқылы жүзеге асырылады.

Ұйымдастыру принципі: *push-in* - мамандандырылған көмек білім алушыны сыныптан шығармай, тікелей сабақ барысында көрсетіледі.

Инклюзивті білім беру моделін таңдау түпкілікті болып табылмайды және білім алушының даму динамикасына байланысты түзетілуі мүмкін. Инклюзияның ішінара нысандарынан толық нысандарына біртіндеп көшу мүмкін.

Негізгі қағида: инклюзия моделі білім беру ұйымының ыңғайлылығына емес, баланың жеке білім беру қажеттіліктеріне қарай таңдалады.

Мінездеме	«Pull-out» (Сыныптан шығару) үлгісі	«Push-in» (Сыныптағы қолдау) үлгісі
Көмек қайда?	Ресурстық бөлмеде	Жалпы сыныпта
Кім көмектеседі?	Маман (логопед/дефектолог)	Тьютор, ассистент, арнайы педагог
Артықшылықтары	Жеке қарқын, тыныштық, арнайы жабдық	Бала ұжымнан қол үзбейді, құрдастарының үлгісін көреді
Тәуекелдер	Жалпы сабақтың материалын жіберіп алу, стигматизация («арнайы сабақтарға кетті»)	Шу, алаңдаушылық, ассистентке тәуелділік

1.3. Инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық негіздері

Мақсаты: білім алушылардың Қазақстан Республикасының ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғалардың (ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғалардың) құқықтарын реттейтін заңнамалық базаны меңгеруін қамтамасыз ету.

1. Құқықтық реттеудің сатылығы

Қазақстандағы инклюзивті білім берудің құқықтық негізі үш деңгейлі жүйе негізінде құрылады:

1) Халықаралық деңгей (Қазақстан Республикасы ратификациялаған Конвенциялар мен декларациялар).

2) Заңнамалық деңгей (Қазақстан Республикасының Кодекстері мен Заңдары).

3) Заңға тәуелді деңгей (Министрдің бұйрықтары, Нұсқаулық-әдістемелік хаттар, санитарлық ережелер).

2. Халықаралық құжаттар

1) Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (1948): 26-бап әр адамның білім алуға құқығын жариялайды.

2) Бала құқықтары туралы конвенция (1989): 23-бапта ақыл-есі кем немесе физикалық кемістігі бар балалардың қадір-қасиетін қамтамасыз ететін жағдайларда толыққанды өмір сүруге құқықтары арнайы көрсетілген.

3) Саламанка декларациясы (1994): Негізгі құжат. «Инклюзия» термині алғаш рет енгізіліп, «Мектептер барлық балаларды физикалық, интеллектуалдық, әлеуметтік, эмоционалдық, тілдік немесе басқа ерекшеліктеріне қарамастан қабылдауы керек» деген қағида жарияланды.

4) Мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ конвенциясы (2006): Қазақстан 2015 жылы ратификациялады. 24-бап қатысушы мемлекеттерді барлық деңгейлерде (балабақшадан университетке дейін) инклюзивті білім беруді және өмір бойы білім беруді қамтамасыз етуге міндеттейді.

3. Қазақстан Республикасының Заңнамасы

1) Қазақстан Республикасының Конституциясы 30-бап: азаматтарға мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуға кепілдік береді. Мүгедектік белгілері бойынша құқықтарды шектеуге тыйым салынады.

2) «Білім туралы» ҚР Заңы. 1-бап: «Инклюзивті білім беру» ұғымына анықтама береді - арнайы білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық студенттердің білім алуына тең қол жетімділік жағдайларын жасау. 8-бап: Мемлекет даму мүмкіндігі шектеулі азаматтарға білім алуға, бұзушылықтарды түзетуге және әлеуметтік бейімделуге жағдай жасайды. 47-бап: Білім алушылардың құқықтары. Жеке оқу жоспарлары (ЖБЖ) бойынша білім алу құқығын қамтиды.

3) «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы ЕБҚ бар балаларды анықтау тәртібін (ПМПК арқылы) және оларға көмек көрсету нысандарын (арнайы балабақшалар, сыныптар, үйде оқыту) анықтайды.

4) «Қазақстан Республикасындағы бала құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы кемсітпеушілік қағидатын бекітеді. Мүгедектігі бар баланың дені сау құрдастарымен дамуы мен білім алуына тең құқықтары бар.

5) «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы кадрлармен қамтамасыз ету үшін маңызды құжат болып табылады. Инклюзивті білім беру жағдайындағы жұмысы үшін мұғалімдерге қосымша ақы төлеуді қарастырады. Педагогтердің шығармашылық бастамашылық, оқыту әдістемесі мен құралдарын таңдау құқығын бекітеді (бұл бағдарламаларды ЕББ-ге бейімдеу кезінде маңызды).

4. Қазақстан Республикасы Оқу - ағарту министрлігінің Нормативтік құқықтық актілері (НҚА).

1) Білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары.

2) Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету ережелері.

3) Білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау қағидалары (Критериалды бағалау).

4) Санитарлық ережелер және т.б.

Заңдар келесі арнайы шарттарға кепілдік береді:

1) Білім беру бағдарламасын бейімдеу: Негізгі дағдылардың сапасын жоғалтпай материалды қысқарту немесе жеңілдету (белгілі бір санаттар үшін).

2) Оқытудың арнайы әдістері: ымдау тілін, Брайль жүйесін, баламалы коммуникацияны қолдану.

3) Арнайы оқулықтар мен оқу құралдары: мемлекет тарапынан тегін беріледі.

4) Көмекшілердің қызметтері: Тьюторға (педагог-ассистентке) немесе сурдоаудармашыға, егер ПМПК ұсынса, құқық.

5) Қолжетімді орта: Мекеменің аудиторияларға, асханаларға және дәретханаларға физикалық қолжетімділікті (пандустар, тұтқалар) қамтамасыз ету міндеті.

1.4. Тақырып: Білім беру ұйымдарында ЕБҚ балаларының білім алуы үшін арнайы жағдайлар жасау

Мақсаты: ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар тұлғалар үшін білім берудің қолжетімділігі мен сапасын қамтамасыз ететін шаралар кешенін зерделеу.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына сәйкес, арнайы шарттар - бұл арнайы білім беретін оқу бағдарламалары мен оқыту әдістерін, техникалық және өзге де құралдарды, қоршаған ортаны қамтитын білім алу шарттары, тіршілік әрекеті, сондай-ақ медициналық, әлеуметтік және басқа да қызметтер, оларсыз мүгедектердің білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін емес немесе қиын.

1. Сәулеттік қолжетімділік (Кедергісіз орта)

Инклюзияға алғашқы қадам - ғимаратқа кіруге және оның айналасында қозғалуға физикалық мүмкіндік. Бұл арбамен жүретіндерге ғана емес, көру және есту қабілеті бұзылған адамдарға да қатысты.

Негізгі талаптар (ҚР ҚНЖЕ сәйкес):

Кіру тобы: Пандустың болуы (көлбеу бұрышы 5-8% -дан аспайды, екі жағында тұтқалардың болуы), көтергіш немесе персоналды шақыру түймесі. Есік ойықтарының ені арбаның (кемінде 90 см) өтуіне мүмкіндік беруі керек. Ішіндегі қозғалыс жолдары: Табалдырықтардың болмауы, кең дәліздер, едендер арасында жылжу үшін лифттердің немесе шынжыр табанды көтергіштердің болуы.

Санитарлық бөлмелер: арнайы жабдықталған кабиналар (кеңейтілген, тұтқалары және жедел жәрдем шақыру түймесі бар).

Навигация:

- *Көрнекі:* баспалдақтың бірінші және соңғы сатыларының түсті таңбалануы (әдетте сары түсті), қарама-қарсы тақтайшалар.

- *Тактильді:* кабинеттердің жанында Брайль шрифті бар тақтайшалар, кедергілердің алдында еденде тактильді тақтайшалар.

2. Материалдық-техникалық қамтамасыз ету (ассистивті қызметкерлер технологиялар)

Бұзушылықтардың орнын толтыру үшін арнайы техникалық оқу құралдары (ТОҚ) қолданылады.

Есту қабілетінің бұзылуы үшін:

1) Индукциялық ілмектер: мұғалімдер дыбысты микрофоннан білім алушының есту аппаратына тікелей жібереді, бөгде дыбыстарды өшіреді.

2) FM жүйелері: Ұжымдық немесе жеке пайдалану.

3) Көрнекі таблолар: Қоңыраулар мен хабарландыруларды жарық сигналдарымен қайталау.

Көрудің бұзылуы үшін:

1) Тифлотехникалық қаражат: брайльдік дисплейлер мен принтерлер, бейне ұлғайтқыштар (стационарлық және портативті).

2) Бағдарламалық қамтамасыз ету: экрандық қолжетімділік бағдарламалары (Screen Readers, мысалы, компьютер мониторында болып жатқанның барлығын дыбыстайтын JAWS немесе NVDA).

Тірек-қимыл аппаратының бұзылыстары үшін (ТҮЙІН): балама нұсқалар енгізу құрылғылары (үлкен түймелері бар арнайы пернетақталар (пернетақта Clevy), джойстиктер, роликтер, қашықтағы түймелер, көз трекерлері (көзді басқару элементтері), жиһаз (үстелдің үстіңгі бұрышы реттелетін және шкафқа арналған ойығы бар үстелдер).

3. Ұйымдастырушылық-педагогикалық және әдістемелік жағдайлар

А) Білім беру бағдарламаларын бейімдеу

Жеке оқу жоспарын (ЖОЖ) әзірлеу. Ол белгілі бір тақырыптар бойынша сағат санын өзгертуі мүмкін. Психофизикалық ерекшеліктерді ескеретін Бейімделген білім беру бағдарламасын (БББ) құрастыру (мысалы, практикалық дағдыларды сақтай отырып, ақыл-ойы бұзылған балаларға арналған теориялық материалды жеңілдету).

Б) Оқу материалдарын бейімдеу:

- Ірілендірілген қаріппен жазылған оқулықтар
- Материалдарды аудиоформатқа аудару
- Нұсқау карточкаларын, көрнекі кестелерді, іс-әрекет алгоритмдерін пайдалану (әсіресе ASD және CRA бар студенттер үшін маңызды).

В) Бағалау жүйесін өзгерту: бағалауға сараланған тәсілді енгізу. Қатаң стандартқа сәйкестік емес, білім алушының бастапқы деңгейіне қатысты жеке үлгерімі бағаланады.

4. Кадрлық қамтамасыз ету

Инклюзияны тек бір пән мұғалімінің күшімен жүзеге асыру мүмкін емес. Бұл үшін мультидисциплинарлық топ қажет.

Педагог-ассистент (тьютор): сабақта баламен бірге жүреді, бағдарлауға, оқулықтарды алуға, зейінін шоғырландыруға көмектеседі, бірақ ол үшін тапсырмаларды орындамайды. Арнайы педагогтар:

- ✓ *логопед*: сөйлеу және коммуникация бойынша жұмыс істейді.
- ✓ *дефектолог (дәрігер) олигофренопедагог*: танымдық процестерді дамытады.
- ✓ *тифлопедагог / сурдопедагог*: көру және есту қабілетінің бұзылуымен жұмыс істеуге арналған тар мамандар.
- ✓ *педагог-психолог*: Ұжымда психологиялық жайлылықты, буллингтің алдын алуды қамтамасыз етеді, ата-аналармен жұмыс жасайды.

5. Психологиялық микроклимат

Толерантты орта құру да «ерекше шарт» болып табылады.

- Педагогикалық ұжымды даярлау (инклюзия қорқынышын жою).
- Барлық оқушылардың ата-аналарымен жұмыс (инклюзияның артықшылықтарын түсіндіру).
- Білім алушылар ерекше құрдасын теңдей қабылдауы үшін «Мейірімділік сабақтарын» және тренингтерді өткізу.

Арнайы жағдайлар жасау - бұл кешенді үдеріс. Тек пандуспен немесе психологтың қатысуымен шектелуге болмайды. Арнайы жағдайлар жасау - бұл кешенді процесс. Тек пандуспен немесе тек психологтың болуымен шектелуге

болмайды. Тиімді инклюзия тек төрт фактордың жиынтығы болғанда ғана жұмыс істейді: қолжетімді орта + техника + әдістеме + кадрлар.

1.5. Тақырып: Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларды педагогикалық сүйемелдеудің түрлері мен кезеңдері

Мақсаты: білім беру процесінде ЕБҚ бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қ технологиялары мен алгоритмін зерделеу.

«Педагогикалық сүйемелдеу» ұғымы («қатар жүру» сөзінен шыққан) білім алушы үлгере алмаған кездегі көмекті ғана емес, үздіксіз қолдау жүйесін білдіреді. Педагогикалық сүйемелдеу - бұл мұғалімдердің, психологтардың және мамандардың қабілеттерінің деңгейіне қарамастан, әрбір баланың табысты оқуы мен дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық жағдай жасауға бағытталған кәсіби қызметінің жүйесі. Білім алушы сүйемелдеу субъектісі болып табылады. Процестің орталығында ауру немесе диагноз емес, білім алушының жеке басы және оның білім беру бағыты жатыр.

Сүйемелдеу бірнеше белгілері бойынша жіктеледі:

А) Қарқындылығы мен уақыты бойынша:

Тұрақты (үздіксіз): ауыр кемістігі бар білім алушыларға қажет (сөйлеудің ауыр бұзылыстары, АСД, зағиплық, қолдың түйіні бұзылған). Білім алушы әрбір сабақта және үзілісте тьютордың немесе ассистенттің көмегіне мұқтаж.

Эпизодтық (жағдайлық): бұл белгілі бір қиындықтар туындаған кезде пайда болады (мысалы, күрделі тақырыпты оқығанда немесе топтағы қақтығыстарда). ПДТ немесе жеңіл есту/көру қабілеті бұзылған студенттер үшін қолайлы.

Мерзімді: динамиканы бақылау үшін жоспарлы кеңестер (мысалы, аптасына бір рет психологпен немесе логопедпен).

Б) Бағыты бойынша (деңгейлері):

Жеке: «бір-бірден» жұмыс (логопедиялық сабақ, педагог-ассистенттің жұмысы).

Топтық: ұқсас проблемалары бар балалардың шағын тобымен жұмыс (қарым-қатынас жаттығулары, түзету ырғағы).

Фронтальді (сыныпта): мұғалімнің материалды барлығына бейімдеуі (мысалы, визуализацияны қолдану саңырау оқушыға ғана емес, бүкіл сыныпқа пайдалы).

Техникалық қызмет көрсету процесі циклдік болып табылады және төрт міндетті кезеңнен тұрады. Қазақстанда бұл процесс Психологиялық-педагогикалық қолдау ережелерімен реттеледі.

Кезең 1. Диагностикалық (аналитикалық)

Процеске кіру.

Мақсаты: білім алушы туралы толық ақпарат жинау.

Әрекеттер:

- ПМПК қорытындысын зерделеу (қандай ұсыныстар берілген).
- Ата-аналармен әңгімелесу (әлеуметтік тарихты жинау).
- Білімнің бастапқы диагностикасы (білім алушы нені біледі).

- Психологтың мінез-құлық пен бейімделуді бақылауы.

Нәтижесі: психологиялық-педагогикалық сипаттамаларды құрастыру және «жақын даму аймақтарын» анықтау».

Кезең 2. Жобалау (жоспарлау).

Стратегияны әзірлеу.

Мақсаты: Мақсаттар мен оларға жету жолдарын анықтау.

Әрекеттер:

- Отырыс ПМПК (консилиумнан) тұрады.

- Жеке білім беру маршрутын (ЖББМ) әзірлеу.

- Жеке оқу жоспарын (ЖОЖ) құрастыру (пәндерді, сағаттарды, бақылау нысандарын анықтау).

- Әдістер мен технологияларды таңдау (мысалы, PECS карталарын немесе Брайль шрифтіні пайдалану туралы шешім).

Нәтижесі: Директор мен ата-аналар қол қойған бекітілген құжаттар пакеті (ЖОЖ, БББ).

Кезең 3. Іс-әрекеттік (іске асыру) кезеңі

Жұмыстың өзі.

Мақсаты: Белгіленген жоспарларды жүзеге асыру.

Әрекеттер:

- Тапсырмаларды бейімдеуді ескере отырып, сабақтарды өткізу.

- Мамандармен коррекциялық-дамытушылық сабақтар (логопед дыбыстарды қояды, психолог мазасыздықты төмендетеді).

- Сыныптан тыс жұмыстар (үйірмелерге, мерекелерге қатысу).

- Ата-аналар мен педагогтарға кеңес беру.

Нәтижесі: Оқыту және әлеуметтену процесі.

Кезең 4. Рефлексивті (Бағалау-аналитикалық).

Қорытындыларды шығару.

Мақсаты: Жұмыстың тиімділігін бағалау.

Әрекеттер:

- Аралық бақылау (тоқсан/семестр соңында).

- Нәтижелерді салыстыру: «Бақылауға дейінгі жағдай» vs «Бақылаудан кейінгі жағдай».

- Сәтсіздіктердің себептерін талдау (техника неге жұмыс істемеді?).

Нәтижесі: ЖОЖ келесі кезеңге түзету. Егер динамика оң болса- міндеттер күрделене түседі. Егер теріс болса- бағдарлама жеңілдетіледі немесе әдістер өзгертіледі.

Техникалық қызмет көрсетуді құжаттау қажет, барлық жұмыстардың құжаттарда жазылуы маңызды:

1. Жеке оқу жоспары (ЖОЖ): Пәндердің тізбесін және оларды оқу ретін айқындайтын құжат.

2. Бейімделген білім беру бағдарламасы (БББ): Психофизикалық ерекшеліктерге бейімделген бағдарлама (мысалы, теория аясының қысқаруы).

3. Бақылау күнделігі: Педагог-ассистент немесе психолог жүргізеді, онда мінез-құлық реакциялары мен жетістіктері жазылады.

4. Даму картасы: барлық оқу жылдарындағы динамиканы көрсететін жиынтық құжат.

5. Тиімді сүйемелдеу қағидаттары

- Командалық тәсіл: Мұғалім проблемамен жалғыз қалмайды; көпсалалы топ жұмыс істейді.

- Үздіксіздік: Сыныптан сыныпқа көшу кезінде қолдау тоқтамайды.

- Ата-аналардың белсенді рөлі: Пассивті бақылаушылар емес, серіктес ата-аналар.

- Бала мүдделерінің басымдығы: Кез келген даулы жағдайда білім алушының пайдасына шешім қабылданады.

Педагогикалық сүйемелдеу - бұл икемді технология. Бұл қатаң схема емес, білім алушының өсуі мен дамуымен бірге өзгертін тірі процесс. Инклюзияның табыстылығы төрт кезеңнің әрқайсысының қаншалықты сапалы өткеніне байланысты.

1.6. Тақырып: ПМПК-ның негізгі функциялары мен мамандардың сүйемелдеуі

Мақсаты: білім беру ұйымы ішіндегі психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің мәнін ашып, мамандардың функционалдығын анықтау.

Ұғымдарды саралау: ПМПК (сыртқы) және ПМПК (ішкі): жұмысты дұрыс ұйымдастыру үшін бұл құрылымдарды нақты ажырату қажет:

Өлшемшарт	ПМПК (кеңес беру)	ПМПК (консилиум) / Сүйемелдеу қызметі
Мәртебе	Мемлекеттік ұйым (облыстық/қалалық).	Мектеп немесе колледж мамандарының ішкі бірлестігі.
Басты мақсат	Диагностика: бұзушылықтың түрін анықтау және маманға құқықты бекіту. шарттар.	Сүйемелдеу: ПМПК ұсыныстарын күнделікті оқу үдерісінде жүзеге асыру.
Құжат	ПМПК қорытындысы (ЕБҚ бар баланың мәртебесін береді).	Отырыстың хаттамасы, Жеке даму картасы.
Мерзімділік	Әдетте оқуға түсу немесе білім деңгейін өзгерту алдында 1 рет.	Жүйелі түрде (жоспарлы) немесе сұраныс бойынша (шұғыл).

ПМПК қызметі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қағидаларын бекіту туралы» бұйрығымен реттеледі (2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6). Осы бұйрыққа сәйкес, ЕБҚ бар балалары бар әрбір мектеп пен колледжде психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі (ПҚҚҚ) құрылады, оның жұмыс түрі консилиум болып табылады.

(ПМПК) - білім алушылардың тәрбиелік, психологиялық және әлеуметтік қиындықтарын жан-жақты зерттеуге, олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтауға және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру бойынша келісілген ұсыныстарды әзірлеуге бағытталған білім беру ұйымы мамандарының пәнаралық өзара әрекеттесуінің ұйымышылық

нысаны. психологиялық қолдау көрсету және оқыту мен тәрбиелеу үшін арнайы жағдайлар жасау.

ПМПК құрамы мен құрылымы

Консилиум - бұл командалық жұмыс. Құрам білім беру ұйымы директорының бұйрығымен бекітіледі.

Тұрақты құрам:

1. Төраға: директордың оқу (немесе оқу-тәрбие) ісі жөніндегі орынбасары.

2. Төрағаның орынбасары: педагог-психолог (көбінесе).

3. Мүшелері:

- Мұғалім-логопед

- Арнайы педагог (дефектолог/олигофренопедагог)

- Әлеуметтік педагог

- Медицина қызметкері (колледж/мектеп медбикесі)

- Хатшы (құжаттаманы жүргізеді).

Шақырылған мүшелер:

- Топ кураторлары / сынып жетекшілері.

- Пән мұғалімдері / өндірістік оқыту шеберлері.

- Ата-аналар (заңды өкілдер) - баласын талқылау кезінде міндетті қатысушылар.

ПМПК мамандардың функциялары

Команданың әрбір мүшесі білім алушыны сүйемелдеуде өз рөлін орындайды:

А) Төраға (директордың орынбасары)

- Консилиум жұмысын ұйымдастырады, отырыстардың кестесін бекітеді.

- Педагогтар мен мамандар арасындағы өзара іс-қимылды қамтамасыз етеді.

- Пән мұғалімдері мен педагогтардың консилиум ұсынымдарын орындауын бақылайды.

- Деректердің құпиялылығына жауапты болады.

Б) Педагог-психолог

- Диагностика: таным процестерінің (есте сақтау, зейін, ойлау) және эмоционалды-еріктік сфераның деңгейін бағалайды.

- Түзету: мазасыздықты азайту, қарым-қатынас дағдыларын дамыту, бейімделудің алдын алу бойынша тренингтер өткізеді.

- Кеңес беру: психологиялық ахуал мәселелері бойынша ата-аналармен және педагог-ассистенттермен жұмыс жасайды.

В) Логопед - мұғалім ауызша және жазбаша сөйлеудің бұзылуын анықтайды (дислексия, дисграфия - колледждерде жиі кездесетін мәселелер). Дыбыстың айтылуын түзету және үйлесімді сөйлеуді дамыту бойынша сабақтар өткізеді.

Пән оқытушыларына ұсыныстар береді: кекештенуі немесе сөйлеу қабілеті бұзылған білім алушының ауызша жауаптарын қалай бағалауға болады.

Г) Арнайы педагог (дефектолог) білім алушының «ең жақын даму аймағын» анықтайды. Мұғалімдерге оқу материалын бейімдеуге көмектеседі (мәтіндерді

жеңілдету, карточкаларды құрастыру). Білімдегі олқылықтардың орнын толтыру бойынша жеке сабақтар өткізеді.

Д) Әлеуметтік педагог отбасының әлеуметтік паспортын жасайды. Баланың (жетімдердің, аз қамтылғандардың) құқықтарын қорғайды. Сабаққа қатысуды және сыртқы ұйымдармен (қамқоршы, полиция) өзара әрекеттесуді бақылайды.

Е) Медицина қызметкері педагогтарды физикалық шектеулер (көру қабілетіне түсетін жүктеме, дене шынықтыруға қарсы көрсетілімдер) туралы хабардар етеді. Еңбек және демалыс режимінің сақталуын қадағалайды.

Ж) Мұғалім сабақтарда мамандардың ұсыныстарын жүзеге асырады. Білім алушының сабақтардағы үлгерімі мен тәртібі туралы ақпарат береді.

ПМПК құжаттамасы

Консилиумның барлық жұмысы құжатталуы керек. Негізгі құжаттар:

1. ПМПК құру туралы бұйрық (жыл сайын жаңартылып отырады).
2. ПМПК туралы ереже (ұйымның жергілікті актісі).
3. Оқу жылына арналған жұмыс жоспары.
4. ЕБҚ бар балаларды тіркеу және есепке алу журналы.
5. ПМПК отырыстардың хаттамалары (оларда шешімдер мен ұсыныстар жазылады).
6. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу картасы (әр балаға жеке жүргізіледі).
7. Психологиялық-педагогикалық қолдауға ата-аналардың келісімі.

1.7. Тақырып: Мүмкіндігі шектеулі балалардың санаттары мен даму ерекшеліктері

Мақсаты: ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың негізгі санаттарының дамуындағы ауытқулардың классификациясын және психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін зерттеу.

Дизонтогенез (немесе психикалық дизонтогенез) - бұл өмірдің ерте кезеңдерінде мидың қалыптасуының бұзылуынан, аурулардан немесе қолайсыз факторлардан туындайтын психиканың, оның жеке функцияларының немесе тұтастай құрылымының дамуының бұзылуы. Ол қалыпты жетілу мерзімімен және жетілу жылдамдығынан ауытқулармен сипатталады, бұл психикалық дамудың тежелуі, дамудың артта қалуы немесе дамудың бұрмалануы сияқты даму аномалияларының қалыптасуына әкеледі.

Арнайы педагогиканың негізі Л.С. Выготскийдің ақаудың күрделі құрылымы туралы ілімінде жатыр. Тьютор үшін құнсыздандудың екі деңгейін ажырата білу маңызды:

- Біріншілік ақау: биологиялық бұзылулар (мысалы, есту жүйкесінің зақымдануы, омыртқаның жарақаты, генетикалық бұзылулар).

- Екіншілік ақау: біріншілік ақаудан және әлеуметтік оқшауланудан туындайтын психикалық дамудың бұзылыстары (мысалы, саңырау балада екіншілік ақау сөйлеудің болмауы болады, себебі ол оны ести алмайды).

Инклюзияның міндеті: дұрыс ортаны құру арқылы қайталама ауытқулардың пайда болуын болдырмау.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың негізгі санаттары:

Заманауи педагогикада бұзылыстардың келесі негізгі топтарын бөліп көрсетеді:

1. Есту қабілеті бұзылған білім алушылар (сурдопедагогика)

Санаттары:

Саңыраулар: Есту қабілетінен толық айырылу. Сөйлеу тілі өздігінен қалыптаспайды.

Нашар еститіндер (құлағы мүкіс жандар): Есту қабілетінің ішінара жоғалуы. Сөйлеу тілі бұрмаланулармен дамуы мүмкін.

Кейіннен саңырау болғандар: Сөйлеу тілі қалыптасып қойғаннан кейін есту қабілетінен айырылғандар.

Даму ерекшеліктері: Көру арқылы қабылдаудың басымдығы: («Көз құлақтың орнын басады»).

Сөздік-логикалық ойлаудың баяу қалыптасуы: (абстрактілі ұғымдарды қабылдау қиындық тудырады).

Сөздік қордың аздығы: сөйлеу және жазу кезіндегі аграмматизмдер (сөздерді байланыстыра алмау).

Педагогикалық екпін (назар аудару керек тұстар): көрнекілік, субтитрлерді қолдану, балаға бетпе-бет қарап анық артикуляциямен сөйлеу.

2. Көру қабілеті бұзылған балалар (тифлопедагогика)

Санаттар:

– Зағиптар (Жаппай): Көру сезімдерінің болмауы.

– Нашар көретіндер: Көру өткірлігі төмендейді, бірақ визуалды анализатор ақпараттың негізгі көзі болып қала береді.

Даму ерекшеліктері:

– Білімнің вербализмі: бала «сиыр» немесе «білдек» (станок) деген сөзді білуі мүмкін, бірақ олардың шынайы бейнесін көз алдына елестете алмайды. Сөздер нақты бейнелерден алшақ болады.

– Кеңістікте бағдарлау қиындықтары: белгісіз кеңістіктен қорқу сезімі.

– Қозғалыс белсенділігінің төмендеуі.

Педагогикалық екпін (назар аудару керек тұстар): Барлық іс-әрекетті сөзбен сипаттау, тактильді (қолмен ұстап сезу) құралдар, қалдық көру қабілетін сақтау.

3. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар (логопедия)

Санаттар:

– Фонетикалық-фонематикалық бұзылулар (ФФН): Дыбыстардың дұрыс айтылмауы.

– Сөйлеудің жалпы дамымауы (ОП): Барлық құрамдас бөліктер (дыбыстар, грамматика, лексика) бұзылған.

– Кекештену: Темпо-ырғақтық жағының бұзылуы.

Даму ерекшеліктері:

– Өз-өзіне күмәндану, ауызша жауаптардан бас тарту (логофобия).

– Екіншіден, ойлау зардап шегеді (сөйлеу - ойлау құралы).

– Жазудағы (дисграфия) және оқудағы (дислексия) спецификалық қателер.

Педагогикалық екпін: Шыдамдылық, ауызша жауаптың орнына жазбаша жауап беру мүмкіндігі, логопедпен жұптасып жұмыс жасау.

4. Тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар (ТҚА)

Негізгі санат: Балалардың церебралды сал ауруы (БЦП).

Даму ерекшеліктері:

- Қозғалыс кемістігі (объектіге жету/алу мүмкін еместігіне байланысты таным әлемі шектеледі).
- Көбінесе сөйлеу бұзылыстарымен біріктіріледі (дизартрия - «ауыздағы ботқа»).
- БЦП бар балалардың көпшілігінде (шамамен 60-70%) интеллект сақталады. Егер жағдай жасалса, олар күрделі мамандықтарды (IT, экономика) игере алады.

Шаршау мен қажудың жоғарылауы.

Педагогикалық екпін: Тапсырмаларға, баламалы енгізу құралдарына (пернетақталарға), қолжетімді ортаға көбірек уақыт бөлу.

5. Психикалық дамуы тежелген балалар (ПДТ)

Бұл қалыпты жағдай мен ақыл-ой кемістігі арасындағы шекаралық жағдай.

Негізгі айырмашылық: ПДТ - түзету кезінде уақытша және қайтымды күй.

Даму ерекшеліктері:

- Психикалық инфантилизм: Бала өз жасынан кіші әрекет етеді, ойын қызығушылықтары басым болады.
- Жұмысқа қабілеттіліктің төмендігі, тұрақсыз зейін.
- Жад көлемі азаяды.
- Педагогикалық екпін: Жүктемені мөлшерлеу, әрекетті жиі өзгерту, сәттілік жағдайын жасау. Бала қолдау арқылы проблемадан «асып түседі».

6. Ақыл-ой кемістігі бар балалар (ақыл-ой кемістігі)

Мидың органикалық зақымдануына байланысты танымдық іс-әрекеттің тұрақты, қайтымсыз бұзылуы.

Санаттар: жеңіл (оқуға және жұмыс істеуге қабілетті), орташа, ауыр, терең.

Даму ерекшеліктері:

- Нақты ойлау: мақал-мәтелдердің, метафоралардың, әзіл-оспақтардың астарлы мағынасын түсінбеу.
- Өз әрекеттеріне әлсіз сын.
- Тәжірибені жаңа жағдайға көшірудегі қиындықтар.

Педагогикалық екпін: Қарапайым кәсіптік дағдыларға үйрету, қайталап қайталау, әлеуметтенуге және күнделікті бағдарға баса назар аудару.

7. Аутистік спектрдің бұзылулары (АСБ) бар балалар.

Қарым-қатынас және әлеуметтік өзара әрекеттесу қабілетіне әсер ететін дамудың бұзылуы.

Ерекшеліктер (бұзушылықтар үштігі):

- Әлеуметтік өзара әрекеттестіктің бұзылуы (қараудан аулақ болу, құрдастарына қызығушылықтың болмауы).

- Қарым-қатынастың бұзылуы (сөйлеудің немесе эхолалияның болмауы - басқа адамдардың сөздерін қайталау).
- Стереотиптік мінез-құлық (рәсімдер, маршруттар, өзгерістерден қорқу).
- -Сенсорлық шамадан тыс жүктемелер: Қатты дыбыстарға, жарқын шамдарға, жанасуларға ауыр реакция.

Педагогикалық екпін: Құрылымдық орта, көрнекі кестелер, болжамдылық, сенсорлық шудың минимумы.

Жиынтық кесте

Санат	Оқытудың негізгі мәселесі	Педагогтың негізгі құралы
Есту	Нұсқаулықты ести алмайды	Көрнекілік, ымдау тілі, субтитрлер
Көру	Тақтаны/оқулықты көре алмайды	Брайль, аудиожазбалар, ірілендірілген қаріп
ТҮЙІНІ (БЦП)	Жазуға/қозғалуға үлгермейді	Компьютер, қосымша уақыт, тьютор
ӨҚБ	Оқығысы келмейді (мотивация жоқ)	Ойын техникасы, мадақтау, тапсырмаларды ұсақтау
Ақыл-ой кемістігі	Абстракцияларды түсінбейді	Бағдарламаны жеңілдету, практикалық дағдылар
АСД (Аутизм)	Байланыста болмайды / Қорқады	Көрнекі кесте, нақты алгоритмдер, тыныштық

«Мүгедектігі бар "абстрактілі" бала болмайды. Әлемді өзіндік қабылдау ерекшелігі бар нақты бала болады. Дизонтогенез ерекшеліктерін білу педагогке зағип баладан "сұлбаға қарауды", ал ПДТ (психикалық дамуы тежелген) баладан "40 минут бойы үзіліссіз зейін қоюды" талап етпеуге, оның орнына тиімді стратегияларды қолдануға мүмкіндік береді.

1.8. Тақырып: Зейін тапшылығының гиперактивтілігінің бұзылуы, дислексия, дисграфия, дискалькулиясы бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу

Мақсаты: Зейін тапшылығының гиперактивтілігінің бұзылуы, дислексия, дисграфия және дискалькулиясы бар білім алушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу туралы білім алушыларда идеяларды қалыптастыру, сондай-ақ педагогикалық қолдауды ұйымдастырудың және білім беру процесін бейімдеудің базалық қағидаттарын игеру.

1. Білім алушылар санатының жалпы сипаттамасы.

Зейін тапшылығының гиперактивтілігінің бұзылуы, дислексия, дисграфия және дискалькулиямен ауыратын студенттер нейродаму ерекшеліктері бар балалар санатына жатады. Олар интеллектуалды даму деңгейі мен академиялық нәтижелер арасындағы сәйкессіздікпен сипатталады.

Зейін тапшылығының гиперактивтілігінің бұзылуы ерікті зейіннің, импульсивтіліктің, гиперактивтіліктің, өзін-өзі реттеу мен іс-әрекетті ұйымдастырудың қиындықтарында көрінеді.

Дислексия - оқу дағдыларын қалыптастырудағы ерекше қиындықтар (тұрақты қателер, төмен қарқын, мәтінді түсіну қиындықтары).

Дисграфия - жазбаша сөйлеудің ерекше бұзылыстары (ауыстыру, жіберіп алу, аграмматизм, сөз құрылымының бұзылуы).

Дискалькулия - математикалық көріністер мен санау операцияларын қалыптастырудағы қиындықтар.

Қолдау болмаған жағдайда қайталама ауытқулардың болуы мүмкін: оқу мотивациясының төмендеуі, мазасыздық, өзін-өзі бағалаудың төмендеуі, мінез-құлық реакциялары.

2. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің мақсаты мен міндеттері

Мақсаты: білім беру бағдарламасын табысты игеру және білім алушылардың әлеуметтік бейімделуі үшін жағдай жасау.

Міндеттері:

- қиындықтарды және олардың себептерін анықтау;
- қайталама ауытқушылықтардың алдын алу;
- білім беру ортасын бейімдеу;
- танымдық және реттеуші функцияларды дамыту;
- ата-аналар мен мұғалімдерге кеңес беру.

3. Сүйемелдеу принциптері

- оқытуды даралау және саралау;
- көмектің жүйелілігі мен кешенділігі;
- пәнаралық өзара әрекеттесу;
- білім алушының мықты жақтарына сүйену;
- сәттілік жағдайын құру;
- ПМПК ұсынымдарын сақтау.

4. Сүйемелдеудің негізгі бағыттары

- Диагностикалық: педагогикалық бақылау, оқу іс-әрекетін талдау, мамандармен өзара әрекеттесу.
- Түзету және дамыту: зейінді, өзін-өзі реттеуді, фонематикалық процестерді, математикалық идеяларды дамытуға арналған жаттығулар.
- Ұйымдастырушылық-педагогикалық бағыт: тапсырмалардың қарқыны мен көлемін бейімдеу, нұсқауларды бөлу, алгоритмдерді визуализациялау, бағалауды қалыптастыратын көрнекілікті қолдану.
- Кеңес беру: Ата-аналармен жұмыс, мұғалімдерге әдістемелік қолдау.

Сүйемелдеу түрлері:

- жеке білім беру маршрутының элементтері (ИОМ);
- бейімделген білім беру бағдарламалары (АОП);
- жеке және топтық сабақтар;
- оқу іс-әрекетінде сүйемелдеу;
- даму динамикасының мониторингі.

1.9. Тақырып: Көру, есту қабілеті бұзылған балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу

Мақсаты: сенсорлық бұзылыстары бар білім алушылар үшін оқу материалының өзара әрекеттесу және бейімделу әдістерін меңгеру.

Бұл тақырып сенсорлық бұзылулардың екі үлкен тобын қамтиды.

1. Есту қабілеті бұзылған білім алушыларды сүйемелдеу

Бұзушылықтың сипаттамасы. Есту - сөйлеуді қалыптастырудың негізі. Сондықтан есту қабілетінің бұзылуы (біріншілік ақау) әрқашан сөйлеудің және вербальды-логикалық ойлаудың бұзылуына (екіншілік ақау) әкеледі.

Санаттар:

1) Саңырау (мүлдем естімейді): есту аппаратымен де сөйлеуді қабылдай алмайды. Олардың негізгі қарым-қатынас құралы – ымдау тілі (ОЫТ–орысша ымдау тілі/ҚЫТ қазақша ымдау тілі) немесе саусақ орфографиясы (дактилология).

2) Нашар еститіндер (құлағы нашар еститіндер): сөздік қорын (өз бетінше немесе аппараттың көмегімен) жинақтауға мүмкіндік беретін аздап есту қабілеті бар. Сөйлеуі түсініксіз, аграмматизммен болуы мүмкін («Мен дүкенге бардым»).

3) Кейіннен саңырау болғандар: сөйлеу тілі қалыптасып үлгерген кезде есту қабілетінен айырылған. Олардың сөйлеуі таза, бірақ өздерін де, айналасындағыларды да ести алмайды.

Қабылдаудың психологиялық ерекшеліктері

- Көрнекі доминант: барлық ақпарат көзбен қабылданады (еріннен оқу, қимылдар, мәтін).
- Білімнің бытыраңқылығы: білім алушы кәсіптік терминді білуі мүмкін, бірақ оның мәнін түсінбеуі мүмкін, өйткені ол анықтаманы механикалық түрде меңгерген.
- Абстракциядағы қиындықтар: бейнелі мағыналар, метафоралар, кәсіби жаргондар күрделі түрде беріледі. Барлығы сөзбе-сөз түсініледі.
- Ақпаратты баяу өңдеу: естігеніңізді/көргеніңізді ішкі тіліңізге аудару үшін уақыт қажет.

Педагогикалық стратегиялар (Жұмыс ережелері)

А) Коммуникацияны ұйымдастыру:

- «Бетпе-бет» ережесі: Ешқашан тақтаға теріс қарап тұрып немесе журналға шұқшиып сөйлемеңіз. Білім алушы мұғалімнің бет-әлпеті мен артикуляциясын (ерін қимылын) көруі тиіс.
- Назар аударту: Сөйлемес бұрын білім алушының назарын өзіңізге аударыңыз (қол бұлғау, иығынан жеңіл қағу, жарықты жағып-өшіру).
- Анықтық: Қалыпты қарқынмен, дыбыстарды анық айтып сөйлеңіз, бірақ айқайламаңыз (айқайлау бет мимикасын бұрмалайды, соның салдарынан еріннен оқу мүмкін болмай қалады).
- Орналасу позициясы: Терезеге қарсы (арқанызбен) тұрмаңыз, себебі жарық түскенде бетіңіз көлеңкеде қалып, көрінбейді.

Б) Материалды бейімдеу:

- Көрнекілік: презентацияларды, сызбаларды, инфографиканы барынша пайдалану. айтылғандардың бәрі жазылуы керек.

- Субтитрлер: Кез келген оқу бейнеролигі субтитрлермен бірге болуы керек.
- Сөздік: Білім алушыға жаңа терминдердің глоссарийін беріңіз.
- Қайталау: диктофонды пайдалануға рұқсат беру (содан кейін қосымшалар арқылы мәтінге аударуға болады)

В) Техникалық құралдар:

Ұжымдық пайдаланудағы дыбысты күшейткіш аппаратураны (FM-жүйелер) пайдалану. Мұғалім микрофонды қояды, дыбыс тікелей оқушының есту аппаратына шығады.

2. Көру қабілеті бұзылған білім алушыларды сүйемелдеу

Бұзушылықтың сипаттамасы. Көру адамға әлем туралы ақпараттың 90%-ын береді. Оның жоғалуы сенсорлық тәжірибені кедейлендіреді.

Көру қабілеті бұзылған білім алушылардың санаттары:

- Зағиптар (көрмейтіндер): Көру түйсігінің толық болмауы немесе жарықты сезу деңгейі (тек жарық пен қараңғыны ажырата алады). Олар Брайль қарпін және таяқты (трость) пайдаланады.
- Нашар көретіндер: Көру өткірлігі 0,05-тен 0,4-ке дейін. Ірі заттарды көреді, ірі қаріппен жазылған мәтінді оқи алады, бірақ тез шаршайды.

Қабылдаудың психологиялық ерекшеліктері

Вербализм: білім алушы сөздерді олардың нақты бейнелерін сезінбей қолданады (мысалы, «токарлық білдек (станок)» деген сөзді біледі, оның құрылысын сипаттап бере алады, бірақ ұстап көргенде оны тани алмайды).

Кеңістіктен қорқу: қозғалыстың шектелуі, жаңа бөлмелер мен ортадан сескену. Есту және тактильді (сипап сезу) доминанты: есту қабілеті ақпарат алудың негізгі арнасына айналады. Механикалық есте сақтау қабілеті жақсы дамиды.

Педагогикалық стратегиялар

А) Органы ұйымдастыру:

- Тұрақтылық: аудиториядағы жиһаз бір жерде тұруы керек.
- Қауіпсіздік: Шкафтар мен аудиториялардың есіктері толығымен ашық (қабырғаға қарсы) немесе толығымен жабық болуы керек. Жартылай ашық есік жарақаттың көзі болып табылады.
- Жарықтандыру: көру қабілеті нашар адамдар үшін жергілікті жарықтандыру (үстел шамы) және тақтада жарқылдың болмауы маңызды.

Б) Материалды бейімдеу:

- «Дауыс беру ережесі»: мұғалім тақтаға жазғанының немесе слайдта көрсеткенінің бәрін айтуы керек. Сөйлеуге болмайды: «Мына жерге қара» немесе «Бұл бөлік осылай бекітілген». Қажет: «Схеманың жоғарғы оң жақ бұрышына қараңыз... А бөлігі В бөлігіне тігінен бекітіледі».
- Қаріп: Нашар көретіндерге арналған үлестірме материалдар санс-серифпен басылады (Arial, Verdana), кегль 16-18, жоларалық интервал 1.5.
- Контраст коэффициенті: Ақ фонда немесе сары фонда қара мәтін (көзге ең жақсы контраст).

- Тактильділік: Рельефтік карталарды, макеттерді, қолмен тексеруге арналған нақты заттарды қолдану.

Б. Тифлотехникалық қаражат:

- Брайль дисплейлері (зағиптар үшін).
- Экрандық қатынау бағдарламалары (JAWS, NVDA).
- Электрондық бейне ұлғайтқыштар (нашар көретіндер үшін).

Педагогикалық іс-әрекеттердің салыстырмалы кестесі

Педагогтың іс-әрекеті	Есту қабілеті бұзылған білім алушы үшін	КӨРУ қабілеті бұзылған білім алушы үшін
Сөз сөйлеу	Айқын артикуляция, қарапайым сөз тіркестері.	Мәнерлі, эмоционалды, егжей-тегжейлі (сипаттамалық).
Сыныптағы жағдай	Білім алушыға қараған, жақсы жарықтандырылған тұлға.	Орныңызды кенет өзгертпеңіз, дауыспен қозғалу туралы ескертіңіз.
Көрнекілік	Сыни маңызды (схемалар, фотосуреттер, мәтін).	Тек бейімделген (бедерлі, үлкен, контрастты) немесе нақты нысандар.
Аудиториядағы шу	Кедергі жасайды, есту аппаратында ызылдаған дыбыс шығарады.	Кедергі жасайды, өйткені есту ақпараттың негізгі арнасы болып табылады.
Білімді бақылау	Жазбаша (тесттер, эсселер).	Ауызша (әңгімелесу) немесе компьютерде (арнайы БҚ).

Сенсорлық бұзылулармен жұмыс істеудің негізгі қағидасы - өтемақы.

- Егер есту «өшірулі» болса, көру қабілетін мүмкіндігінше жүктеңіз (инфографика, мәтін).
- Егер көру «өшірулі» болса, есту қабілетін (аудиокітаптар, лекциялар) және жанасу сезімін барынша арттырамыз.
- Педагогтың міндеті - білім алушыға қолжетімді сенсорлық тілде білім беру ақпаратының «аудармашысы» болу.

1.10. Тақырып: Тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау (ТҚАБ)

Мақсаты: қимыл-қозғалыс бұзылыстарының ерекшеліктерін және қимыл-қозғалысы бұзылған студенттердің оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру әдістерін зерттеу.

Оқушылардың бұл санаты физикалық орта тұрғысынан ең қиындардың бірі болып табылады, бірақ көбінесе зияткерлік артықшылықтар тұрғысынан ең пайдалылардың бірі болып табылады, өйткені көптеген балалар интеллектіні толығымен сақтайды.

ТҚАБ термині бұзылулардың ең үлкен тобын біріктіреді.

Негізгі санаттар:

- Церебральды сал ауруы (ЦСА): Ең көп таралған топ (жағдайлардың 89%). Бұл қозғалтқыштың бұзылуына әкелетін жетілмеген мидың зақымдануы.

Маңызды: Церебральды сал ауруы асқынбайды (жағдайы нашарламайды), бірақ үнемі түзетуді қажет етеді.

- Полиомиелиттің салдары: Бос паралич, бұлшықет атрофиясы.
- Туа біткен патологиялар: Жамбастың шығуы, тортиколлис, аяқ-қолдардың дамымауы (ампутация), артрогрипоз.
- Травматикалық зақымданулар: Омыртқа мен жұлын жарақаттарының салдары (мүгедектер арбалары). Ақаулықтың ерекшелігі және негізгі проблемасы - қозғалыс функциясының бұзылуы (қозғалыс көлемі мен күшінің шектелуі, үйлестірудің бұзылуы).
- Парездер және параличтер: Қозғалысты орындай алмау.
- Гиперкинездер: Зорлық-зомбылық, бақыланбайтын қозғалыстар (қолды бұлғау, гриылдау).
- Ұсақ моториканың бұзылуы: Жазу, қалам ұстау, түймелерді басу қиындықтары.

Педагог үшін дамудың психологиялық ерекшеліктерін, қимыл-қозғалыс бұзылысы өзімен бірге бірқатар психологиялық ерекшеліктерді тартатынын түсінуі маңызды:

- Жоғары шаршағыштық (церебрастения): Білім алушы тез шаршайды. Дені сау адам 10 минутта не істесе, тірек-қимыл аппаратының бұзылуы (ТҚАБ) бар оқушы 30 минутты алады және орасан зор энергияны қажет етеді.
- Сөйлеудің бұзылуы (дизартрия): «Ауыздағы ботқа». Тіл мен ерін бұлшықеттері нашар бағынады, сөйлеуі бұлыңғыр, тыныш, бірсарынды.
Бұл білім алушылар жауабын білмейді деген сөз емес.
- Ойлаудың баяу қарқыны: оларға ақпаратты өңдеуге көбірек уақыт қажет (жасырын кезең).
- Сенсорлық жетіспеушілік: еркін қозғала алмауына байланысты олар аз көреді, аз қозғалады, көкжиектері тар болады («дамудың кабинеттік түрі»).
- Тұлғалық ерекшеліктері: үлкендерге тәуелділік, енжарлық, ұялшақтық, жаңадан қорқу, кейде өзімшілдік.
- Білім беру ортасын (эргономика) ұйымдастыру өте маңызды. Тірек-қимыл аппаратының бұзылуы (ТҚАБ) бар білім алушылар үшін сәулет және жұмыс ортасы өте маңызды.

А) Жұмыс орны:

- Парта: мамандандырылған, үстелдің үстіңгі бөлігінде ойығы бар (отырған адамның денесін бекіту үшін). Реттелетін еңіс (төмен еңкеймеу үшін).
- Орындық: абдуктормен (спастика кезінде аяқтар айқаспауы үшін аяқтар арасындағы ролик), бекіткіштермен және бас тіреуішпен.
- Орналасқан жері: шығуға ыңғайлы (шаршаған кезде, басқалардың мазасын алмастан шыға алатындай) және арбаны бұруға орын болатындай.

Б) Оқытудың техникалық құралдары (көмекші технологиялар): егер қол бағынбаса (тремор, парез), кәдімгі қалам мен пернетақта жарамайды.

Баламалы пернетақталар: Clevy (үлкейтілген, аралық пернелері бар пернетақта және саусақтардың сырғып кетуіне жол бермейтін қауіпсіздік жастықшасы).

Компьютер тінтуірінің алмастырғыштары: роликтер, джойстиктер, көз трекерлері (курсорды көздің қозғалысы арқылы басқаруға арналған құрылғылар).

Бекіткіштер мен көмекші құралдар: қолға арналған салмақтар (дірілдің ауырлығын төмендету үшін), жазу құралдарының ұстағыштары, магниттік тақталар (қателерді бетіне зақым келтірместен түзету мүмкіндігін қамтамасыз етеді).

Педагогикалық стратегияның (оқыту әдістемесі) негізгі қағидасы - уақытша шешім. Егер қол жазбаса, біз тереміз. Егер айтпаса - көрсетеміз.

1 стратегия. Жүктемені мөлшерлеу

Әр 15-20 минут сайын үзілістерге рұқсат етіңіз.

Жазбаша және ауызша жұмыс түрлерін кезектестіру.

Дыбыс көлемін азайту: егер бүкіл сынып 10 есепті шешсе, оқуда кемістігі бар оқушы 3 мәселені шешеді, бірақ олар негізгі (типтік) есеп болып табылады. Жазудың саны емес, түсіну сапасы бағаланады.

2 стратегия. Жазбаша жұмыстарды бейімдеу

Хатты ауыстыру: компьютерде/планшетте тапсырмаларды орындауға рұқсат беру.

Ауызша жауаптар: тест тапсырмаларын ауызша сұхбатпен ауыстырыңыз (егер сөйлеу сақталған болса).

Тесттер: электрондық поштаны азайту үшін жауап таңдау тесттерін (құсбелгілерді) қолданыңыз.

Уақыттың ұлғаюы: емтихандар мен бақылау тапсырмаларында уақыт 1 сағатқа артады (ҚР БҒМ ережелеріне сәйкес).

3 стратегия. Сөйлеу режимі

Егер білім алушыда дизартрия (түсініксіз сөйлеу) болса:

Кедергі жасамаңыз және асықпаңыз.

Егер түсінбесеңіз - қайталауды немесе жазуды/теруді сұраңыз.

Баламалы коммуникацияны пайдалану («Иә/Жоқ», «Білмеймін», «Дайынмын» жауаптары бар карточкалар).

4 стратегия. Психологиялық қолдау

Шамадан тыс қорғаншылықпен күресу: оқушының өзі істей алатын нәрсені жасамаңыз, өзі жасауына мүмкіндік беріңіз (тіпті жай және қисық болса да).

Әлеуметтену: моториканы қажет етпейтін қоғамдық жұмыстарға тарту (судья болу, компьютерде хаттама жүргізу, презентация жасау).

Тірек-қимыл аппаратының бұзылуы (ТҚАБ) бар білім алушылармен жұмыс істегенде мұғалім «білім беру процесінің инженері» болуы керек. Оның міндеті - білім алушының интеллектуалдық әлеуетіне жол ашу үшін техника мен әдістеменің көмегімен физикалық кедергіні жою.

1.11. Тақырып: Аутизм спектрі бұзылған, Даун синдромы бар балаларды білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдау

Мақсаты: психофизикалық дамудың ерекшеліктерін зерделеу және психикалық және мінез-құлық бұзылыстары бар білім алушыларды оқыту технологияларын меңгеру.

1. АСБ (аутизм) бар білім алушыларды сүйемелдеу

Аутизм спектрінің бұзылыстары (ASD) - әлеуметтік өзара әрекеттесу мен қарым-қатынастағы қиындықтармен, сондай-ақ шектеулі, қайталанатын қызығушылықтар мен әрекеттермен сипатталатын күрделі жүйке-даму бұзылыстарының тобы.

Аутизм - бұл спектр. Бұл дегеніміз, көріністер ауыр ақыл-ой кемістігі мен сөйлеудің толық болмауынан жоғары интеллект пен тар саладағы данышпандыққа дейін болуы мүмкін (Аспергер синдромы).

АСБ бар оқушының мінез-құлқын диагностикалау және түсіну үшін мұғалім үш негізгі жетіспеушілік аймағын, «Мүмкіндіктер триадасын» анықтайды (Лорна Винг бойынша):

1. Әлеуметтік өзара іс-қимылды бұзу:
 - Көз контактісінің болмауы («немқұрайлы қарау»).
 - Әлеуметтік ережелерді, қашықтықты, иерархияны түсінбеу.
 - Басқа адамдардың эмоциясын танудағы қиындықтар (мұғалім ашуланғанда немесе әзілдегенде түсінбейді).
2. Коммуникацияның бұзылуы:
 - Сөйлеудің кешігуі немесе болмауы (мутизм).
 - Эхолалиялар: Мағынасын түсінбей, естіген сөздерді немесе сөз тіркестерін (жаңғырық ретінде) механикалық түрде қайталау.
 - Сөйлеуді сөзбе-сөз түсіну («өзіңді жина» деген тіркес дүрбелең тудыруы мүмкін, өйткені ол мұны физикалық түрде қалай жасау керектігін түсінбейді).
3. Қиялдың бұзылуы және стереотиптік мінез-құлық:
 - Тар, тұрақты қызығушылық (мысалы, пойыздар немесе динозаврлар туралы бәрін біледі, бірақ басқа ештеңеге қызықпайды).
 - Біртектілікке ұмтылу (рәсімдер): бір бағытта жүреді, бір тамақты жейді, жиһазды жылжытқанда үрейленеді.
 - Ынталандыру (өзін-өзі ынталандыру): тербелу, қол бұлғау, заттарды тыныштандыру үшін бұрау.
 - Аутизм спектрінің бұзылыстары (АСБ) бар адамдардың 90%-ында сенсорлық ақпаратты өңдеудің бұзылуы (САӨБ) байқалады.
 - Гиперсезімталдық (шамадан тыс сезімталдық): шамның шыққан дыбысы турбинаның гүріліндей естіледі, теріге қол тигізу ауырсыну тудырады, ал жарық көзді қарықтырады. Бұл сыныптағы истерикалардың (жүйке тозуының) жиі кездесетін себебі болып табылады.
 - Гипосезімталдық (тым әлсіз): суықты, ауырсынуды сезбейді, дененің сезіну үшін қатты қысымды (жақын құшақтауды) қажет етеді.

АСБ бар адамдармен жұмыс істеу кезінде бірнеше педагогикалық стратегиялар (әдістемелер) бар:

А) Қоршаған ортаны құрылымдау (ТЕАССН):

- Аудандастыру: Сыныпта/аудиторияда нақты аймақтар (оқу аймағы, демалыс аймағы) болуы керек.
- Шуды азайту: шуды болдырмайтын құлаққаптар пайдалану, егер сыныпта шу қатты болса.
- Болжамдылық: Білім алушы не болатынын алдын ала білуі керек.

Б) Көрнекі қолдау: АСБ бар адамдар бейнелеу арқылы ойлайды («Визуалды ойлау»). Сөздер ұшып кетеді, суреттер қалады.

- Көрнекі кесте: суреттердегі сабақ немесе күн жоспары.
- PECS карталары: баламалы байланыс жүйесі (сөздердің орнына суреттермен алмасу).
- Алгоритмдер: кез келген әрекетке арналған қадамдық нұсқаулар (суреттерде): «Қолды қалай жуу керек», «Машинаны қалай қосу керек», «Сабаққа қалай дайындалу керек».

В) Әлеуметтік тарихтар: әлеуметтік жағдайларды түсіндіретін шағын әңгімелер. Мысалға: «Қоңырау соғылғанда бәрі орнынан тұрады. Бұл сабақтың аяқталғанын білдіреді. Мен де орнымнан тұрып, сабырлы түрде шығамын».

2. Даун синдромы бар білім алушыларды сүйемелдеу

Даун синдромының бұзылыстары генетикалық аномалия болып табылады (трисомия хромосомалардың 21-ші жұбы бойынша). Бұл хромосомалық патологияның ең көп таралған түрі.

Даун синдромы бар студенттердің психофизикалық ерекшеліктерін білу маңызды. Бұл балалардың күшті және әлсіз жақтары бар, оларды білу табысқа жетудің кілті болып табылады.

Сала	Әлсіз жақтары (тапшылықтар)	Күшті жақтары (ресурстар)
Физиология	Бұлшықет тонусының төмендеуі (жазу, сөйлеу, тегіс отыру қиын), есту және көру проблемалары.	Жақсы физикалық еліктеушілік (қозғалтқыш жады).
Ес	Есту қабілетінің қысқа мерзімді жады нашар жұмыс істейді (соңын естігенше сөз тіркесінің басын ұмытады).	Көрнекі есте сақтау қабілеті жақсы дамыған. Жаһандық деңгейде есте сақтайды (бейнелермен).
Ойлау	Абстрактілі ойлау қиын. Ойша есептеуі нашар.	Көрнекі-әсерлі ойлау. Іс жүзінде үйренеді.
Тұлға	Мақтаусыз оқуға деген ынтаның төмендігі.	Эмоционалдылық, эмпатия, жоғары әлеуметтік бағдар, ізгі ниет.

Даун синдромы бар адамдармен қарым-қатынаста қолданылатын педагогикалық стратегиялар:

А) Жаһандық оқу әдісі:

- Білім алушыға әріптерді үйрену және оларды буынға біріктіру қиынға соғады. Оларға сөзді тұтастай сурет ретінде есте сақтау оңайырақ.
- Сыныптағы заттарға (шкаф, үстел, тақта) қол қою.

Б) Сөйлеуді визуализациялау және жеңілдету:

– «Жеңілдетіңіз» ережесі: ұзақ нұсқауларды орындаудан аулақ болыңыз. «Балалар, дәптерлеріңді шығарып, бесінші бетте ашып, көк қаламдарыңды алыңдар» дегеннің орнына: «Дәптерлеріңді алыңдар. (кідіріс), 5-бетті ашыңыз. (кідіріс)».

– Көрнекілігі: нақты заттарды, муляждарды, пиктограммаларды пайдалану.

– Нумикон (Numicon): санның көрнекі бейнесі мен салмағы бар арнайы үлгі пішіндері арқылы санауды үйрету әдістемесі.

В) Еліктеу арқылы оқыту:

– Негізгі әдіс - еліктеу. «Маған қара - мен сияқты істе».

– Тьюторды пайдалану: көмекші білім алушының қолын («қол ұстасып») дағды қалыптасқанша бағыттайды.

Г) Қатесіз оқыту әдісі:

Балалардың қателіктер жіберуіне және болжам жасауына жол бермеу. Іс-әрекеттің дұрыс үлгісін бірден беру. Қателік олардың ынтасын басқа балаларға қарағанда күштірек түсіреді.

Салыстырмалы кесте

Жағдай	АСБ бар білім алушы (аутизм)	Даун синдромы бар білім алушы
Коммуникация	Қарым-қатынастан қашады, көзге түспеуі мүмкін. Оның шекарасын құрметтеу керек.	Қарым-қатынасқа тартылады, мейірімді, ашық. Қашықтықты сақтауға үйрету керек.
Өзгерістер	Тыныштық пен құпиялылықты қажет етеді (сенсорлық жүктеме).	Серіктестікке, ойындарға, құрдастарымен қарым-қатынасқа мұқтаж.
Материалды беру	Схемалар, логикалық тізбектер, нақты құрылымдар, жазбаша нұсқаулар.	Суреттер, эмоционалды әңгіме, жаттығу, ойын формалары.
Ынталандыру	Арнайы қызығушылық (мысалы, тақырыпты пойыздар призмасы арқылы зерттеуге рұқсат беру).	Мұғалімді мадақтау, «басқалар сияқты» болуға ұмтылу, топ алдында табысқа жету.

АСБ бар бала үшін ең бастысы - құрылымы мен болжамдылығы. Даун синдромы бар бала үшін ең бастысы — көрнекілік (визуализация) және көп мәрте қайталау. Білім алушылардың екі түрінде де психологиялық-педагогикалық қолдауды дұрыс ұйымдастыра отырып, мектепте, колледжде табысты әлеуметтеніп, мамандықты игере алады.

2-БӨЛІМ. ЕБҚ бар білім алушыларды оқытуды дараландыру

2.1. Тақырып: Жеке даму бағдарламасы (ЖДБ)

Мақсаты: ЕБҚ бар білім алушыны сүйемелдеудің негізгі тетігі ретінде Жеке даму бағдарламасының (ЖДБ) мәнін, құрылымын және оны әзірлеу алгоритмін ашу.

ЖДБ ұғымы және оның мақсаты

Педагогикалық тәжірибеде ЕБҚ бар білім алушыларды сүйемелдеуге арналған медициналық және педагогикалық құжаттарды ажырату маңызды, себебі олардың мақсаттары мен құқықтық күші әртүрлі.

ЖДБ түрлері

- *Медициналық ЖДБ* — мүгедекті оңалту және абилитациялаудың жеке бағдарламасы.

МӘС органдары береді. Оңалтуға арналған техникалық құралдар мен әлеуметтік қызметтер бойынша ұсыныстарды қамтиды. Білім беру ұйымына қабылдану кезінде ұсынылады.

- *Педагогикалық ЖДБ* — жеке даму бағдарламасы.

Білім беру ұйымында ПМПк мамандары тарапынан әзірленеді. ЕБҚ бар білім алушыны психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің стратегиясын анықтайды.

3. ЖДБ (педагогикалық) ұғымы

Жеке даму бағдарламасы — бұл түзету-дамыту жұмысының жеке бағытталған мақсаттарын, сондай-ақ дефициттердің орнын толтыруға және білім алушының МЖМБС-ты меңгеруіне бағытталған психологиялық-педагогикалық шаралар мен жағдайлар жүйесін айқындайтын құжат.

4. Нормативтік-құқықтық негіз (ҚР)

- ҚР «Білім туралы» заңы (оқытудың жеке формаларына құқық);
- Білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары;
- Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА әдістемелік ұсынымдары;
- ПМПк қорытындысы мен ұсынымдары.

5. ЖДБ-ның негізгі компоненттері

1. Паспорттық бөлім (жалпы мәліметтер, мерзімі, мамандар).
2. Психологиялық-педагогикалық сипаттама (күшті жақтары мен дефициттері).
3. Мақсаттық блок (нақты, өлшенетін мақсаттар).
4. Мазмұндық блок (түзету жұмысының бағыттары).
5. Мониторинг және нәтижелерді бағалау.

6. ЖДБ әзірлеу және іске асыру алгоритмі

1. Білім алушыны диагностикалау.
2. ПМПК отырысы және бағдарламаны жобалау.
3. ЖДБ-ны ата-аналармен келісу.
4. Білім беру үдерісінде іске асыру.
5. Мониторинг және түзету.

7. ЖДБ-ның маңызы

ЖДБ оқытуды дараландыруды, мамандардың әрекеттерінің үйлесімділігін қамтамасыз етеді және ЕБҚ бар білім алушылардың білім беру бағдарламасын табысты меңгеруі үшін жағдай жасайды.

ЖДБ-ның ЖОЖ және БББ-дан айырмашылығы

Қысқартулар	Толық атауы	Мәні	Кім әзірлейді?
ЖДБ	Жеке даму бағдарламасы	Психологиялық-педагогикалық түзету мен әлеуметтенуге басымдық беріледі (есте сақтауды, сөйлеуді, қарым-қатынас дағдыларын дамыту).	Сүйемелдеу қызметінің мамандары (психолог, логопед, дефектолог).
ЖОЖ	Жеке оқу жоспары	Академиялық кестеге басымдық беріледі. Пәндер тізімі, сағат саны, емтихандарды тапсыру мерзімдері.	Оқу бөлімі (директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары).
БББ	Бейімделген білім беру бағдарламасы	Оқыту мазмұнына басымдық беріледі. Оқу пәнінің материалын жеңілдету немесе өзгерту.	Пән мұғалімдері.

2.2. Тақырып: Жеке білім беру маршруты (ЖБМ)

Мақсаты: ЕБҚ бар білім алушы үшін білім беру, кәсіби және оңалту мақсаттарын біріктіретін жеке оқу траекториясын жобалау дағдысын қалыптастыру.

ЖБМ ұғымы мен мәні

Жеке білім беру маршруты (ЖБМ) — бұл білім беру ұйымы әкімшілігінің, педагогтердің, сүйемелдеу мамандарының пәнаралық командасының және ата-аналардың келісілген әрекеттер жүйесі. Ол ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыны білім беру үдерісіне енгізуге және оның табысты оқуы, дамуы мен әлеуметтенуі үшін жағдай жасауға бағытталған.

Бір білім беру ұйымы шеңберінде ЕБҚ бар білім алушы үшін ЖБМ әзірлеу қажетті және жеткілікті арнайы жағдайларды анықтауды және іске асыруды, сондай-ақ білім алушы мен оның отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау стратегиясы мен тактикасын әзірлеуді қамтиды.

ЖБМ әзірлеудің негізгі міндеттері

Жеке білім беру маршрутын жобалау және іске асыру барысында педагогикалық команда келесі міндеттерді шешеді:

- 1) Білім алушының жеке білім беру қажеттіліктерін анықтау, оның ішінде материалдық-техникалық ресурстарға, арнайы құралдарға және дамытушы заттық-кеңістіктік ортаны ұйымдастыруға деген қажеттіліктерін айқындау.
- 2) Білім алушының мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту формасын, білім беру ұйымында болу режимін, оқу және сыныптан тыс жүктемені анықтау.
- 3) Білім алушы мен оның отбасына психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің көлемін, мазмұнын және формаларын, сондай-ақ түзету-дамыту жұмысының стратегиясын анықтау.
- 4) Білім беру бағдарламасын және оқу жетістіктерін бағалау жүйесін бейімдеу қажеттілігі мен дәрежесін анықтау.

- 5) Бейімделген оқу құралдары мен дидактикалық материалдарды іріктеу немесе әзірлеу.
- 6) Білім алушыны құрдастар ұжымына қосуға ықпал ететін білім беру үдерісін жобалау.
- 7) ЕБҚ бар білім алушыны мектептің жалпы өміріне, қосымша білім беру жүйесіне, сыныптан тыс және мектептен тыс іс-шараларға қатыстыруды ұйымдастыру.

ЖБМ әзірлеу және іске асыру алгоритмі

- 1) *Ұйымдастыру кезеңі:* қосымша ресурстарды тарту, ата-аналармен келісімшарт жасау.
- 2) *Ақпаратты жинау және талдау:* ПМПК қорытындыларын, медициналық құжаттарды, алдыңғы оқу нәтижелерін және отбасының ерекшеліктерін зерделеу.
- 3) *Диагностикалық кезең:* білім алушының білім беру қажеттіліктері мен ресурстарын анықтау үшін кешенді психологиялық-педагогикалық диагностика жүргізу.
- 4) *ЖБМ және ЖОЖ жобалау:* ПМПК отырысында жеке оқу жоспарын әзірлеу, басым мақсаттар мен міндеттерді анықтау.
- 5) *Маршрутты іске асыру:* педагогтар, сүйемелдеу мамандары және ата-аналардың бірлескен қызметі.
- 6) *Мониторинг және нәтижелерді талдау:* даму динамикасын, бейімделу деңгейін және білім беру бағдарламасын меңгеруін бағалау.
- 7) *Түзету және келесі кезеңді жоспарлау:* келесі оқу кезеңіне міндеттер қою.

2.3. Бейімделген білім беру бағдарламалары

Мақсаты: бейімделген бағдарламалардың түрлерін ажыратуды, олардың құрылымын түсінуді және кәсіби модульдердің мазмұнын бейімдеу тәсілдерін меңгеру.

А) ББББ — Бейімделген негізгі білім беру бағдарламасы.

Бұл — ұйым деңгейіндегі стратегиялық құжат. ББББ белгілі бір бұзылысы бар тұлғалар санатына арнап әзірленеді (мысалы, «есту қабілеті бұзылған білім алушыларға арналған ББББ» немесе «жеңіл ақыл-ой кемістігі бар тұлғаларға арналған ББББ»).

Бұл — стандарттың (МЖМБС) бір нұсқасы. Онда осы санатқа арналған оқу нәтижелеріне қойылатын жалпы талаптар, оқу жоспары және қажетті орта жағдайлары көрсетіледі.

ББББ арнайы білім беру ұйымдарына арналған Үлгілік оқу жоспарлары (ҮОЖ) негізінде әзірленеді.

Б) БББ — Бейімделген білім беру бағдарламасы — нақты бір білім алушыға арналған тактикалық құжат.

БББ нақты білім алушы үшін әзірленеді (мысалы, «Иванов И.И. үшін БББ») және ПМПК қорытындысы негізінде құрылады.

Бұл — нақты пәндер немесе модульдердің мазмұнын осы білім алушының мүмкіндіктеріне бейімдейтін құжат.

БББ-ны мектеп педагогтері әзірлейді.

Критерий	БББ	ББББ
е бейімделеді?	Нақты бір білім алушыға арналған бағдарлама	Белгілі бір білім алушылар санаты үшін бүкіл негізгі білім беру бағдарламасы
уқымы	Жеке	Жүйелік (топқа / санатқа арналған)
егізі	ПМПК ұсынымдары + нақты білім алушының ерекшеліктері	ЕБҚ бар білім алушыларға арналған мемлекеттік стандарттар мен үлгілік бағдарламалар
ім әзірлейді?	Білім беру ұйымы (нақты балаға арналған)	Білім беру жүйесі деңгейінде әзірленеді және ресми түрде бекітіледі
айда қолданылады?	Инклюзивті сыныпта	Арнайы (түзету) сыныптарда немесе бейімделген стандарттар бойынша оқыту кезінде

1.Аккомодация (ортаға бейімдеу / жағдайларды бейімдеу) интеллекті сақталған білім алушыларға (саңырау, соқыр, ТҚАБ) сәйкес келеді. Аккомодация кезінде материалды ұсыну тәсілі мен білімді тексеру түрі өзгереді, бірақ мазмұны мен күрделілігі өзгермейді.

2.Модификация (мазмұнды өзгерту) интеллект бұзылыстары бар білім алушыларға (ЗПР, ақыл-ой кемістігі) сәйкес келеді. Модификация кезінде оқыту мазмұны өзгереді: материал жеңілдетіледі, күрделі тақырыптар алынып тасталады, білім деңгейіне қойылатын талаптар төмендетіледі.

2.4. Оқу тапсырмаларын бейімдеу және модификациялау

Мақсаты: ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар үшін оқу тапсырмаларын бейімдеу және модификациялау тәсілдерін түсінуді қалыптастыру, сондай-ақ оқу материалын және бағалау әдістерін бейімдеудің түрлі тәсілдерін білім беру үдерісінде қолдану дағдыларын меңгеру.

Оқу материалын бейімдеу тәсілдері әртүрлі болуы мүмкін:

А) Мәтіндік материалды бейімдеу (жеңілдету)

«Жеңіл тіл» (Easy-to-read) әдісі қолданылады:

- Күрделі терминдерді қарапайым синонимдермен алмастыру.
- Ұзақ сөйлемдерді қысқа сөйлемдерге бөлу.
- Жоларалық интервалды және қаріпті үлкейту (засечкасыз, Arial/Verdana).
- Негізгі идеяларды қалың қаріппен белгілеу.

Б) Визуалды материалды бейімдеу

- «Визуалды шуды» жою (слайдтағы артық декоративті элементтерді алып тастау).
- Абстрактілі сызбалардың орнына нақты фотосуреттерді қолдану (менталдық бұзылыстары бар білім алушылар үшін).
- Түстер арқылы кодтау (мысалы, қозғалтқыштың бір типтегі бөлшектері қызыл түспен, басқа типтегілері көк түспен белгіленеді).

В) Нұсқаулықтарды бейімдеу

- Алгоритмдерді (чек-листтерді) қолдану.
- Нұсқаулық қадамдық болуы тиіс: 1 әрекет = 1 сурет.
- Бейне-нұсқаулықтарды қолдану (бейнемодельдеу).

Г) Бағалау әдістерін бейімдеу

- Жауап беру кезінде анықтамалық материалдарды (формулалар, кестелер) пайдалануға рұқсат ету.
- Ашық сұрақтарды жауап нұсқасы бар тесттермен алмастыру.
- Практикалық нәтижені бағалау

Материалды бейімдеудің тоғыз түрі бар (Диана Браунинг Райт моделі). Бұл жіктеу педагогқа сабақта нақты жағдайға сәйкес құралды таңдауға көмектеседі:

1. *Қарқын (Time)*: тапсырманы орындау уақытын ұлғайту (мысалы, бақылау жұмысына +30 минут) немесе тақырыпты меңгеру қарқынын өзгерту.
2. *Көлем (Size)*: мақсатты сақтай отырып, тапсырмалар санын қысқарту (20 есептің орнына ең маңызды 5 есепті шығару).
3. *Қолдау деңгейі (Level of Support)*: тьютор, тәлімгер енгізу немесе жауап беру кезінде анықтамалық материалдарды (калькулятор, формулалар кестесі) пайдалану.
4. *Ақпаратты енгізу (Input)*: материалды ұсыну тәсілін өзгерту. «Параграфты оқы» орнына «Бейнеролик көр» немесе «Аудиокітап тыңда».
5. *Ақпаратты шығару (Output)*: жауап беру тәсілін өзгерту. «Эссе жаз» орнына «Презентация жаса» немесе «Сызбаны толтыр».
6. *Күрделілік (Difficulty)*: (модификация) тапсырманы жеңілдету. Калькулятор, сөздік, жеңілдетілген мәтіндерді қолдану.
7. *Қатысу (Participation)*: сынып жұмысына белсенді қатыстыру, бірақ басқа рөлде.
8. *Баламалы мақсаттар (Alternate Goals)*: бір материалды басқа мақсаттарға жету үшін пайдалану.
9. *Оқу жоспарын алмастыру (Substitute Curriculum)*: (модификация) тапсырманы жеке бағдарламаға сәйкес толықтай басқа тапсырмамен ауыстыру.

3-БӨЛІМ. Инклюзивті білім беру жағдайындағы заманауи білім беру технологиялары

3.1. Тақырып: Мектептегі білім беруде оқытудың әмбебап дизайны (UDL)

Мақсаты: мектепте қолжетімді және инклюзивті білім беру ортасын құрудың превентивті құралы ретінде оқытудың әмбебап дизайны (UDL) тұжырымдамасын зерттеу.

«Әмбебап дизайн» (Universal Design) ұғымы архитектурада пайда болды. Оның авторы Рон Мейс егер орта бастапқыдан мүмкіндігі шектеулі адамдардың қажеттіліктерін ескере отырып жобаланса, ол барлығына ыңғайлы болатынын дәлелдеді. Мысалдар — пандустар, автоматты есіктер, тротуарлардағы еңістер. Олар мүгедектер арбасындағы адамға қажет, бірақ сонымен қатар баласы бар ата-аналарға, қарт адамдарға, балаларға, велосипедшілерге де ыңғайлы. Бұл құбылыс «пандус эффектісі» (curb-cut effect) деп аталады.

Педагогикада оқытудың әмбебап дизайны (UDL) — бұл сабақтар мен білім беру бағдарламаларын жобалау тәсілі, онда мақсаттардың, әдістердің, материалдардың және бағалаудың икемділігі алдын ала, сабақ жоспарлау кезеңінде енгізіледі, яғни жеке білім алушыларда қиындықтар пайда болғаннан кейін емес.

UDL когнитивті зерттеулерге негізделеді және оқытуда үш негізгі нейрондық желі қатысатынын ескереді. Олардың әрқайсысына UDL-дің бір қағидаты сәйкес келеді.

Оқытудың әмбебап дизайнының қағидаттары

I қағидат. Ақпаратты ұсынудың көптүрлілігі

Білім алушылар оқу материалын әртүрлі қабылдайды. Кейбіреулерге ұзақ мәтінді оқу қиын, басқаларына — түсіндірмені тыңдау, ал үшіншілеріне — назарды ұзақ ұстап тұру қиын.

Мектепте жүзеге асыру:

- ауызша түсіндіруді, көрнекі материалдарды, сызбалар мен иллюстрацияларды қолдану;
- баспа және электронды конспектілер;
- бейнеге субтитрлер, аудиожазбалар;
- негізгі сөздерді, ережелер мен формулаларды түспен, жақтаумен, белгілермен ерекшелеу;
- қысқа нұсқаулықтар, визуалды тіректер, алгоритмдер.

II қағидат. Әрекет ету және өз ойын білдіру тәсілдерінің көптүрлілігі

Білім алушылар өз білімдері мен дағдыларын әртүрлі түрде көрсетеді. Барлығы бірдей жазбаша жұмыс істеуде, ауызша жауап беруде немесе топта жұмыс жасауда бірдей табысты бола бермейді.

Мектепте жүзеге асыру:

- тапсырманы орындау формасын таңдау (жазбаша, ауызша, сурет, сызба, презентация, макет);
- техникалық және көмекші құралдарды қолдану мүмкіндігі (калькулятор, кестелер, үлгілер);
- қадамдық нұсқаулықтар мен чек-листтер;

- артық талаптарды азайту (мысалы, тақырып бойынша білім тексерілсе, жазу көркемдігін бағаламау).

III қағидат. Қатыстыру тәсілдерінің көптүрлілігі

Балалардың мотивациясы әртүрлі. Кейбіреулерге жаңашылдық пен шығармашылық ұнайды, ал басқаларына тұрақтылық, нақты ережелер мен болжамдылық қажет.

Мектепте жүзеге асыру:

- тапсырманың күрделілік деңгейін таңдау;
- оқу материалын баланың өмірлік тәжірибесімен байланыстыру;
- бағалау критерийлерінің нақты және түсінікті болуы;
- эмоционалды қауіпсіз атмосфера құру;
- сенсорлық жүктемені азайту (шу, визуалды ретсіздік), әсіресе АСБ және СДВГ бар балалар үшін.

UDL және сабақ жоспарлау

UDL қолданған кезде мұғалімге әр балаға жеке сабақ жоспарын жасаудың қажеті жоқ. Сабақты жобалау кезеңінде өзіне үш сұрақ қою жеткілікті:

1. Материалды әрбір оқушы түсінуі үшін оны тағы қалай ұсынуға болады?
2. Оқушы тақырыпты меңгергенін қандай әртүрлі тәсілдермен көрсете алады?
3. Балалардың мотивациясы мен дербестігін арттыру үшін қандай таңдау ұсына аламын?

UDL-дің мектептегі маңызы

Оқытудың әмбебап дизайны академиялық талаптарды төмендетпейді. Ол барлық білім алушыларға, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға, бірдей білім беру нәтижелеріне жетудің әртүрлі жолдары мен құралдарын қамтамасыз етеді.

3.2. Тақырып: Сараланған оқыту

Мақсаты: әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушылар, соның ішінде ЕБҚ бар балалар, бір сынып шеңберінде оқу материалын табысты меңгеретін сабақтарды жобалау технологиясын меңгеру.

Инклюзивті сыныпта бір уақытта дарынды білім алушылар, қалыпты дамыған оқушылар және психикалық дамуы тежелген (ЗПР), сөйлеу бұзылыстары немесе аутистикалық спектр бұзылыстары бар білім алушылар бірге болуы мүмкін. Мұнда сараланған оқыту мұғалімнің негізгі құралы болып табылады.

Бұл балаларды «күшті» және «әлсіз» деп бөлу емес, әрбір білім алушыға Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының (МЖМБС) мақсаттарына жетудің оңтайлы жолын ұсыну.

Пән мұғалімі сабақты төрт бағыт бойынша бейімдей алады:

А) Мазмұнды саралау — материал тақырыптың негізгі мәнін бұзбай, оқушының қабылдау деңгейіне қарай бейімделеді.

- әртүрлі күрделілік деңгейіндегі мәтіндерді қолдану (дислексиясы бар оқушылар үшін қаріп, жоларалық интервал, жеңілдетілген синтаксис);

- «ядроны» (ЕБҚ бар балалар үшін міндетті минимумды) және тереңдетіп оқуға арналған материалды бөліп көрсету;
- жаңа күрделі тақырыпты бастамас бұрын визуалды сөздіктер мен глоссарийлерді ұсыну.

Б) Үдерісті саралау — сабақта оқушының ақпаратпен жұмыс істеу тәсілдерін өзгерту.

- Геймификация: ойын элементтерін қолдану (карточкалар, интерактивті викториналар, квесттер). Бұл әсіресе 5–9 сыныптарда мазасыздықты азайтып, мотивацияны арттырады.
- Скаффолдинг («құрылыс тіректері»): кезең-кезеңімен қолдау көрсету. Мұғалім алгоритм немесе тірек сызба береді, дағды қалыптасқан сайын оны біртіндеп алып тастайды.
- Тапсырмаларды орындау уақытын өзгерту: БЖБ және ТЖБ кезінде уақытты әртүрлі беру (моторикасы немесе көруі бұзылған балаларға қосымша 15–20 минут беру).

В) Нәтижені саралау — білімді көрсету форматын таңдауға мүмкіндік беру. Егер сабақтың мақсаты — сюжетті түсінуді тексеру болса, оқушы:

- дәстүрлі эссе жаза алады (стандарт);
- жабық сұрақтары бар тест тапсыра алады;
- оқығаны бойынша комикс немесе раскадровка сыза алады (визуалдар немесе сөйлеу бұзылыстары бар балалар үшін);
- аудио жауап жазып тапсыра алады.

Г) Ортаны саралау — икемді отырғызу:

- Сенсорлық аймақтар: сыныпта тыныш аймақ болуы, онда сенсорлық жүктемесі артқан оқушы шартты белгі арқылы рұқсатсыз 5 минутқа бара алады.
- Есту немесе көруі бұзылған білім алушылар бірінші партада отырады; гиперактивті оқушылар — сыртқы тітіркендіргіштер аз болатын жерде (терезе мен дәлізден алыс).

Деңгейлік тапсырмалар технологиясы — сабақты жобалау «жетістік баспалдағы» қағидаты бойынша құрылады.

Инклюзивті сыныптағы мұғалімнің рөлі

- Фронтальды жұмысты жалғыз әдіс ретінде қолданудан бас тарту. Мұғалім сабақ уақытының 20–30%-ынан артық сөйлемейді, қалған уақытта білім алушылар шағын топтарда немесе жеке жұмыс істейді.
- Нұсқаулықтар: барынша қысқа, қадамдық болуы және визуалды түрде қайталануы тиіс (тақтада немесе экранда).
- Бағалау: ЕБҚ бар білім алушы қалыпты дамыған сыныптастарымен салыстырылып бағаланбайды, керісінше өзінің алдыңғы нәтижелерімен салыстырылады (жеке даму динамикасы).

Сараланған оқыту — мектептегі инклюзияның әдістемелік негізі. Ол мұғалімге ортақ (біркелкі) талаптардан бас тартуға және сабақта ЕБҚ бар білім алушы өзіне қолжетімді тапсырмамен жұмыс істеп, өзін табысты сезінетін, ал

қабілетті оқушы пәнге деген қызығушылығын жоғалтпайтын жағдай жасауға мүмкіндік береді.

3.3. Тақырып: Инклюзивті білім беру ортасында ЕБҚ бар білім алушыларды тьюторлық сүйемелдеу

Мақсаты: жалпы білім беретін сыныптағы сүйемелдеу маманының (тьютор/педагог-ассистент) мәртебесімен, негізгі функцияларымен және жұмыс этикасымен танысу.

Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық базасында ЕБҚ бар баланы сүйемелдейтін маманның лауазымы ресми түрде «педагог-ассистент» деп бекітілген. Халықаралық және әдістемелік тәжірибеде көбіне «тьютор» (ағылш. *tutor* — тәлімгер, қамқоршы) термині қолданылады.

Тьютор жұмысының ең жоғары мақсаты — балаға қажетсіз болып қалу. Сүйемелдеудің мәні оқушы үшін мәңгі «таяныш» болу емес, керісінше оның дербес оқу әрекеті мен әлеуметтік өзара әрекет дағдыларын қалыптастырып, көмекті біртіндеп нөлге дейін азайту.

Сабақта пән мұғалімі барлық оқушылардың оқу мазмұны мен бағалауына жауап береді. Ал педагог-ассистент (тьютор) үдеріс үшін жауапты (нақты оқушыға осы мазмұнды қалай меңгеруге көмектесу).

Тьютор — оқушы, мұғалім және орта арасындағы байланыстырушы буын. Мектептегі тьютордың жұмысы тек бір партада бірге отырумен шектелмейді. Ол төрт бағытты қамтиды:

1. Ұйымдастырушылық функция:

- Жұмыс орнын дайындау (назарды төмендететін артық заттарды алып тастау).
- Кеңістік пен уақытты ұйымдастыру (визуалды кестелермен, таймерлермен жұмыс).
- Физикалық қозғалысқа көмектесу (ТҚАБ бар балалар үшін) және мектепте бағдарлануына қолдау көрсету.

2. Оқытушылық (академиялық) функция:

- Мұғалімнің нұсқауларын бейімдеу (мұғалім күрделі, көпқадамды тапсырма берсе — тьютор оны қысқа қадамдарға бөледі).
- Оқушының назарын тапсырмада ұстап тұру.

Маңызды: тьютор тапсырманы бала үшін орындамайды және жаңа тақырыпты түсіндірмейді. Ол тек орындау алгоритмін түсінуге көмектеседі.

3. Коммуникативтік (медиативтік) функция:

- Сыныптастарымен қарым-қатынас орнатуға көмектесу (үзілісте бірлескен ойындарды ұйымдастыру, жанжалдарды шешуге жәрдемдесу).
- Оқушыны сабақтағы топтық жұмысқа қосу.

4. Диагностикалық функция: «Бақылау күнделігін» жүргізу. Тьютор триггерлерді (қажетсіз мінез-құлықты не тудыратынын), шаршау деңгейін және

- «Көлеңке» моделі (Shadowing): тьютор оқушының жанында тікелей болады (қасында немесе сәл артында отырады). Әрбір әрекетін бақылайды. Бейімделудің бастапқы кезеңдерінде немесе АСБ мен интеллектуалдық бұзылыстардың ауыр түрлерінде қолданылады.
- «Мұғалім ассистенті» моделі: тьютор сынып ішінде еркін қозғалады. Негізінен өзінің қамқорлығындағы оқушыға көмектеседі, бірақ қажет болса басқа оқушыларға да қолдау көрсетеді. Бұл стигматизацияны азайту үшін өте маңызды — ЕБҚ бар бала «жеке күзетшісі бар» ерекше адам сияқты көрінбейді.
- «Сырттай бақылау» моделі: тьютор сыныпта (немесе тіпті есік сыртында) болады, тек қиын жағдайларда ғана араласады (сенсорлық жүктеме, истерика). Бұл — оқушының барынша дербестік кезеңі.
- «Азайып отыратын көмек» (Fading) технологиясы — тьютордың негізгі жұмыс құралы. Көмек қатаң түрде мөлшерленіп, иерархия бойынша берілуі тиіс — ең қарқынды деңгейден ең төменгі деңгейге дейін.

Көмек (подсказка) иерархиясы (төменнен жоғары қарай):

1. Толық физикалық көмек («Қол үстіне қол»): тьютор баланың қолын өз қолымен ұстап, бірге әріп жазады немесе сызбаны құрастырады.
2. Жартылай физикалық көмек: қажетті бағытқа жеңіл түрде итермелеу (шынтақтан немесе иықтан түрту).
3. Модельдеу (көрсету): тьютор дұрыс әрекетті өз үлгісінде көрсетеді («Қара, мен қалай жасаймын, соны қайтала»).
4. Көрнекі көмек: тьютор үндемей оқулықтағы қажетті жолды саусағымен көрсетеді немесе ереже жазылған карточканы ұсынады.
5. Вербалды көмек: тікелей («Көк қаламды ал») немесе жанама («Келесі не істеуіміз керек?»).
6. Өз бетінше орындау: мақсатқа жетті.

«Мұғалім – тьютор» өзара әрекетінің этикасы мен ережелері

Мұғалім мен ассистент арасындағы қақтығыстар – мектептерде жиі кездесетін мәселе. Инклюзияның табысты болуы үшін біртұтас ұстаным қажет:

- Тьютор мен мұғалім сабақ жоспарын алдын ала (бір күн бұрын) бірге талқылайды. Тьютор қандай тапсырмалар берілетінін білуі тиіс, сонда оларды алдын ала бейімдеп үлгереді (мысалы, үлкен қаріппен басып шығару).
- Мұғалім оқушыға тікелей жүгінеді, тьютор арқылы емес. (Қате: «Одан сұрашы, тапсырманы түсінді ме?». Дұрыс: «Арман, тапсырманы түсіндің бе?» — ал тьютор Арманға жауап беруге көмектеседі).
- Тьютордың мұғалімнің сөзін бөлуге, балалардың көзінше оның әдістерін сынауға немесе білімді бағалау үдерісіне араласуға құқығы жоқ.

Сапалы тьюторлық қолдау инклюзияны формалды деңгейден (бала тек сыныпта отырады) нақты деңгейге (бала оқып, қарым-қатынас жасайды) көтереді. Білікті педагог-ассистент орта жағдайын нәзік реттейтін құрал

ретінде жұмыс істейді, сол арқылы мұғалімге бүкіл сыныптың оқу қарқынын төмендетпей сабақ өткізуге мүмкіндік береді.

3.4. Тақырып: Көрнекі қолдау және баламалы коммуникация

Мақсаты: сөйлеу, есту қабілеті бұзылған және психикалық даму ерекшеліктері бар оқушылар үшін қолжетімді коммуникацияны қамтамасыз ету және ортаны құрылымдау әдістері мен құралдарын меңгеру.

Көрнекі қолдау — ақпаратты жеткізу, ортаны ұйымдастыру және мазасыздықты азайту үшін көрнекі (визуалды) құралдарды пайдалану. Көрнекі бейне тұрақты болады, оған әрқашан қайта оралуға болады. Мұғалім мен тьютор сабақ барысында көрнекі қолдаудың және интеграцияның келесі негізгі құралдарын пайдалана алады:

- *Көрнекі кесте* – жоғарыдан төмен немесе солдан оңға қарай реттеліп орналасқан карточкалар жиынтығы (фотосуреттер немесе пиктограммалар). Бұл оқушыға күн тәртібінің құрылымын нақты түсінуге мүмкіндік береді (Математика → Оқу → Түскі ас → Серуен). Бұл әсіресе аутизм спектрі бұзылыстары (РАС) бар балалар үшін өте маңызды, өйткені алдын ала болжамдылық стресс деңгейін төмендетіп, күтпеген өзгерістерден туындайтын күйзеліс пен ашуланудың алдын алады.

- *Таймерлер (уақытты көрнекі көрсету)* – құм сағаттарын немесе арнайы таймерлерді (мысалы, Time Timer) пайдалану, онда уақыт түс секторлары арқылы азаю түрінде көрсетіледі. Арнайы білім беру қажеттіліктері (ООП) бар бала көбіне «5 минут қалды» деген абстракт ұғымды түсінбейді. Уақыттың көзге көрінетін азаюы бір тапсырмадан екінші тапсырмаға ауысуға көмектесе

- *Көрнекі алгоритмдер (Чек-листтер)* – әрекетті қадам-қадаммен суреттер арқылы көрсететін нұсқаулық. Бұл оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады. Мысалы, «Сурет сабағына дайындық» алгоритмі: Альбомды шығару. Стаканға су құю. Қылқаламдарды қою.

- *Әлеуметтік әңгімелер* – қысқа иллюстрацияланған оқиғалар (комикс форматында), олар әлеуметтік жағдайларды және оларға дұрыс әрекет ету жолдарын сипаттайды. Мұндай әдісті мінез-құлық ережелерін үйреткенде қолдануға болады (мысалы, «Асханада шу болса не істеу керек» немесе «Сабақ кезінде дәретханаға қалай баруға сұрау керек»).

Баламалы және қосымша коммуникация (БҚК).

Барлық инклюзивті сыныпқа келген оқушылар ауызша сөйлеуді меңгерген емес. БҚК (немесе ААС — Augmentative and Alternative Communication) – бұл экспрессивті немесе импрессивті коммуникация бұзылыстары бар адамдар үшін дәстүрлі сөйлеудің орнына (альтернативті) немесе қосымша (қосымша) қолданылатын әдістер жүйесі.

БҚК ауыр формалы ДЦП (дизартрия, анартрия – физикалық сөйлеу мүмкіндігінің болмауы), РАС (мутизм, сөйлеу қажеттілігінің жоқтығы), сондай-ақ ауыр генетикалық және интеллектуалды бұзылыстары бар балалар үшін қажет.

Мектептегі БҚК жүйелерінің түрлері:

А) Төмен технологиялық құралдар (Low-tech) – электроника қажет етпейтін, басылып шығарылып, ламинацияланатын құралдар:

- PECS (Picture Exchange Communication System): Суреттер арқылы коммуникация. Бала тек саусағымен көрсетіп қана қоймай, карточканы (мысалы, «Су») ұстап, оны физикалық түрде мұғалімге береді, осылайша байланыс басталады.
- Коммуникативтік тақталар/кітаптар: Негізгі символдар жиынтығы бар планшеттер (Ас, Дәретхана, Ауырады, Иә, Жоқ, Стоп, Көмектес) арқылы оқушы қажетті символды көрсеткішпен немесе қарау арқылы білдіреді.
- Қол жесттері жүйесі: Стандартталған жесттерді пайдалану (мысалы, «Мақатон» бағдарламасы, жест, символ және сөзді біріктіреді).

Б) Жоғары технологиялық құралдар (High-tech) – электрондық құрылғылар:

- Коммуникатор бағдарламалары бар планшеттер: LetMeTalk, GoTalk, LINKa сияқты қосымшаларда оқушы блгішелерді басып, олардан сөйлем құрастырады, ал құрылғы синтезделген дауыс арқылы оны айтады («Мен сыртқа шыққым келеді»).
- Көзбен бақылау құрылғылары (Eye-tracking): ауыр қозғалыс бұзылыстары бар балалар үшін арналған технология (мысалы, ДЦП-де тоталды зақымдану). Камера көз қарашығының қозғалысын бақылайды, бұл оқушыға тек көзқарас арқылы экрандағы әріптерді немесе символдарды «басуға» мүмкіндік береді.

БҚК енгізу ережелері

- 1) Толықтық: Коммуникация құралы (PECS кітабы немесе планшет) балада әрдайым болуы керек: математика сабағында, асханада, спорт залында және үйде. Оны тек логопед кабинетінде қалдыруға болмайды.
- 2) Модельдеу: Мұғалім мен тьютор өздері де БҚК қолдануы керек, баламен сөйлескенде мысал көрсету қажет. Мысалы, «Оқу уақыты» деген сөзді айтқанда, тиісті карточканы көрсетіп, үлгі көрсету.
- 3) Жасқа сай сөздік: Коммуникатордағы белгішелер мектеп ортасына сәйкес болуы керек, тек негізгі қажеттіліктерге ғана емес. Мысалы, «үзіліс», «оқулық», «түсінбедім», «шешуге көмектес» сияқты карточкалар қажет, тек «сок іскім келеді» деген ғана емес.

4-БӨЛІМ. Арнайы білім беру қажеттіліктері (АББҚ) бар оқушыларды бағалау

4.1. Тақырып: Қалыптастырушы бағалау

Мақсаты: Оқушыларға қалыптастырушы бағалаудың мәнін түсіндіру және оны ООП бар оқушылардың оқу мотивациясын қолдау, жеке прогресті қадағалау және позитивті мінез-құлықты дамыту құралы ретінде қолдана білу дағдыларын қалыптастыру.

Қалыптастырушы бағалау – оқу процесінде жүргізілетін бағалау түрі, оның мақсаты – қазіргі қиындықтарды анықтау, оқу мотивациясын қолдау және оқушының өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту.

Қалыптастырушы бағалау:

- Жеке оқу қарқынын ескеруге мүмкіндік береді;
- Басқалармен салыстыруға емес, оң динамикаға бағытталған;
- Қауіптену мен қателесуден қорқуды азайтады.
- Қалыптастырушы бағалау келесі арқылы жүзеге асады:
- Педагогикалық бақылау;
- Ауызша және жазбаша кері байланыс;
- Оқушыға түсінікті чек-листтер мен критерийлерді қолдану;
- Өзін-өзі бағалау және өзара бағалау элементтері;
- Оқу жетістіктерінің портфолиосы.

Қалыптастырушы бағалау нәтижелері оқытудың әдістерін, тапсырмалардың мазмұнын, оқушының Жеке даму жоспары (ЖДЖ) мен Жеке оқу жоспарын (ЖОЖ) түзету үшін қолданылады.

4.2. Тақырып: БЖБ және ТЖБ рәсімдерін бейімдеу

Мақсаты: Оқушылардың арнайы білім беру қажеттіліктеріне сәйкес бейімделген қорытынды бағалау (БЖБ/ТЖБ) рәсімдерін жобалай және қолдана білу дағдыларын қалыптастыру, сонымен қатар білім беру стандарттарының талаптары мен бағалаудың әділдік принциптерін сақтау.

(БЖБ және ТЖБ – қорытынды бағалаудың түрлері, олар жоспарланған оқу нәтижелеріне жетуді тексеруге бағытталған. Инклюзивті білім беруде оларды бейімдеу қажет, бірақ тапсырмалардың мазмұнын жеңілдетуге болмайды.

БЖБ/ТЖБ рәсімдерін бейімдеу келесі принциптерге негізделеді:

- Білім беру стандарттарының талаптарын сақтау;
- Бағалау рәсімдеріне тең қатынасты қамтамасыз ету;
- Ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕББҚ) бар білім алушылардың жеке мүмкіндіктерін есепке алу.

Бейімдеудің негізгі жолдары:

- Тапсырмаларды ұсыну формасын өзгерту (үлкен қаріп, жеңілдетілген нұсқаулар, көрнекі құралдар);
- Орындау уақытын ұлғайту;
- Жауап беру формасын өзгерту (ауызша, жазбаша, практикалық);
- Көмекші және техникалық құралдарды пайдалануға рұқсат беру;
- Бағалауды өткізуге арнайы жағдай жасау.

Барлық БЖБ/ТЖБ бейімдеулері Жеке даму жоспары (ЖДЖ), Жеке оқу жоспары (ЖОЖ) және ПМПк шешімдерінде тіркеледі.

4.3. Тақырып: Бағалаудың баламалы тәсілдері (немесе әдістері)

Мақсаты: Ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕББҚ) бар білім алушылардың оқу жетістіктерін объективті тіркеу үшін баламалы бағалау әдістерін енгізу —

бұл стандартты тексеруден гөрі, оқушының нақты іс-әрекеті мен ілгерілеуіне басымдық беру.

Баламалы бағалау — бұл білім алушының практикалық іс-әрекетіне, жеке прогресіне және нәтижені өзіне қолжетімді нысанда көрсетуіне бағытталған бағалау әдістерінің жүйесі.

Баламалы бағалаудың негізгі міндеттері:

- бағалаудың әділдігі мен қолжетімділігін қамтамасыз ету;
- даму ерекшеліктеріне (бұзылыстарына) байланысты шектеулердің әсерін азайту;
- білімдегі олқылықтарды емес, білім беру нәтижесін тіркеу;
- білім алушының оқу мотивациясы мен өзіне деген сенімділігі

Баламалы бағалаудың негізгі нысандары

Мектеп практикасында келесі нысандар қолданылады:

- жетістіктер портфолиосы (жұмыстар, жобалар, суреттер, фотосуреттер, педагогтың пікірлері);
- практикалық және жобалық тапсырмалар;
- білім алушының іс-әрекетін бақылау және нәтижелерін бақылау парақтарына (чек-листтерге) тіркеу;
- жазбаша нысанның орнына ауызша бағалау (немесе керісінше);
- дағдыны іс жүзінде көрсету (тәжірибе, эксперимент, алгоритмді орындау);
- визуалды немесе ауызша ишараларға (көмекші құралдарға) сүйене отырып өзін-өзі бағалау және рефлексия.

Баламалы бағалауды қолдану ерекшеліктері

Бағалаудың баламалы тәсілдері:

- қалыптастырушы және жиынтық бағалаумен ұштастырыла отырып қолданылады;
- оқудың жоспарланған нәтижелерімен сәйкестендіріледі;
- жеке сүйемелдеу құжаттарында (ЖДЖ, ЖБМ) тіркеледі;
- ПМПк (педагогикалық-психологиялық консилиум) деңгейінде талқыланады және бекітіледі.

4.4. Тақырып: Өмірлік құзыреттерді бағалау

Мақсаты: Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББК) білім алушылардың өмірлік құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейін бағалау, олардың даму динамикасын талдау және бағалау нәтижелерін ЖББ (Жеке бағдарламаны дамыту) мен ЖОМ (Жеке оқу маршруты) түзету үшін пайдалану дағдысын қалыптастыру.

Бұл процесс тек академиялық білімді ғана емес, баланың әлеуметтенуі мен өмірге бейімделуін басты орынға қояды.

Өмірлік құзыреттер – бұл оқушыға күнделікті өмір мен оқуда қажет өзін-өзі күту, қарым-қатынас, мінез-құлық, оқу бостандығы және әлеуметтік өзара әрекет дағдыларының жиынтығы.

Өмірлік құзыреттерді бағалаудың мақсаттары

Өмірлік құзыреттерді бағалаудың негізгі бағыттары:

- Функционалдық дағдылардың қалыптасу деңгейін анықтау;
- Оқушының жеке прогресін қадағалау;
- Коррекциялық-дамыту жұмысын жоспарлау;
- Жеке оқу маршрутын және ЖДЖ-ны түзету;
- Оқушының өз бетінше әрекет етуі мен әлеуметтік бейімделу деңгейін арттыру.

Өмірлік құзыреттерді бағалаудың объектілері

Бағалауға жататындар:

- Өзін-өзі күту дағдылары және өз іс-әрекетін ұйымдастыру;
- Коммуникативтік дағдылар және әлеуметтік өзара әрекет;
- Мінез-құлықты реттеу және эмоциялық өзін-өзі басқару;
- Оқу бостандығы (нұсқаулыққа сәйкес әрекет ету, тапсырманы аяқтау);
- Мектеп ортасында бағдарлану және әлеуметтік нормаларды сақтау.

Өмірлік құзыреттерді бағалау әдістері

Өмірлік құзыреттерді бағалау негізінен сапалық және қалыптастырушы сипатқа ие және келесі тәсілдер арқылы жүзеге асады:

- Жүйелі педагогикалық бақылау;
- Чек-листтер мен даму шкалаларын қолдану;
- Іс-әрекет өнімдерін талдау;
- Ситуациялық тапсырмалар мен рөлдік ойындар;
- Ата-анамен сұхбат және сауалнама жүргізу;
- Оқушының өзін-өзі бағалауы (қолжетімді формада).

Бағалау принциптері

Өмірлік құзыреттерді бағалау келесі принциптерге негізделеді:

- Жеке тәсіл;
- Динамика (уақыт бойынша өзгерістерді бағалау);
- Оқушының күшті жақтарына сүйену;
- Бағаланып отырған дағдылардың практикалық мәні;
- Нормативті жас ерекшеліктерімен салыстыруға жол бермеу.

Нәтижелерді құжаттау және пайдалану

Өмірлік құзыреттерді бағалау нәтижелері:

Жеке даму жоспары (ЖДЖ), Жеке оқу жоспары (ЖОЖ) және бақылау карталарында тіркеледі; ПМПК отырыстарында талқыланады; білім беру және коррекциялық-дамыту іс-шараларын түзету үшін қолданылады; оқушының келесі оқу деңгейіне көшуін жоспарлауда ескеріледі.

5-БӨЛІМ. Мінез-құлықты басқару және қауіпсіз білім беру ортасы

5.1. Тақырып: Мінез-құлық мәселелерін шешу үшін мінез-құлықты басқару стратегиялары

Мақсаты: Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) білім алушылардың мінез-құлқын басқарудың превентивті (алдын алу) және коррекциялық (түзету) стратегияларын қолдану дағдысын қалыптастыру. Бұл психологиялық

тұрғыдан жайлы және қауіпсіз білім беру ортасын құрудың негізі болып табылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) білім алушылардың мінез-құлық қиындықтары. Білім алушылардың мінез-құлық қиындықтары түсінігі. Білім беру ортасындағы мінез-құлық мәселелерінің түрлері (импульсивтілік, агрессия, іс-әрекеттен қашу, мазасыз мінез-құлық, өзін-өзі реттеудің бұзылуы). Мінез-құлық қиындықтарының себептері: даму ерекшеліктері, сенсорлық шамадан тыс жүктеме, коммуникациядағы қиындықтар, қойылатын талаптардың білім алушының мүмкіндіктеріне сәйкес келмеуі.

Инклюзивті білім берудегі мінез-құлықты басқару принциптері: алдын алу (превентивті) сипаты; позитивті бағыттылық; даралау (индивидуализация); талаптардың жүйелілігі; білім алушының қадір-қасиетін құрметтеу. Мінез-құлықты педагогикалық басқару мен тәртіптік шараларды бір-бірінен ажырату қажет.

Мінез-құлықты басқарудың негізгі стратегиялары:

- құрылымдалған және болжамды білім беру ортасын ұйымдастыру;
- нақты және визуалды қолдау көрсетілген мінез-құлық ережелерін пайдалану;
- қажетті мінез-құлықты позитивті нығайту;
- мінез-құлық пен коммуникацияның баламалы формаларына үйрету;
- сенсорлық және эмоционалдық шамадан тыс жүктемені азайту;
- өзін-өзі реттеу және эмоционалды бақылау дағдыларын қалыптастыру.

Педагогикалық ықпал ету әдістері. Мінез-құлықты бақылау және талдау.

Жеке мінез-құлық жоспарлары. Дағдыларды кезең-кезеңімен қалыптастыру. Білім алушымен келісімдер жасасу. Тайм-ауттарды жазалау құралы ретінде емес, өзін-өзі реттеу құралы ретінде пайдалану.

Пәнаралық топтың және отбасының рөлі. Мінез-құлықты басқару стратегияларын іске асыруда пәнаралық топ пен отбасының рөлі зор. Қолданылатын стратегиялардың тиімділігін ЖДЖ (Жеке дамыту жоспары) және ЖБМ (Жеке білім беру маршруты) шеңберінде құжаттандыру және мониторинг жүргізу міндетті. Білім алушы мінез-құлқының динамикасы негізінде мінез-құлық стратегияларын түзетіп отыру қажет.

5.2. Тақырып: Буллингтің алдын алу

Мақсаты: Оқушыларға инклюзивті білім беру ортасында буллингтің алдын алу бойынша теориялық білім мен практикалық дағдыларды қалыптастыру, сондай-ақ буллинг жағдайларын ерте анықтау және педагогикалық түрде дұрыс әрекет етуге дайындығын қалыптастыру.

Буллинг – бір немесе бірнеше адамның басқа адамға қасақана физикалық, вербалды немесе әлеуметтік қысым көрсетуі. Оқу ортасында буллингтің негізгі түрлері: физикалық, вербалды, әлеуметтік және кибербуллинг. Арнайы білім беру қажеттіліктері бар оқушылар буллингке және әлеуметтік оқшаулануға

Буллингтің салдары оқушының психологиялық әл-ауқатына, мінез-құлқына және оқу табысына кері әсер етуі мүмкін.

Инклюзивті білім беру жағдайында буллингтің алдын алудың принциптері: Зорлық пен дискриминацияға нөлдік төзімділік; Жұмыстың

а
л *Буллингтің алдын алудың негізгі бағыттары:*

д – Психологиялық тұрғыдан қауіпсіз және қабылдаушы мектеп климатын
ы қалыптастыру;

н – Біртұтас мінез-құлық ережелері мен өзара әрекет нормаларын әзірлеу
және сақтау;

а – Оқушылардың әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын, эмпатия
л мен қақтығысты шешу қабілеттерін дамыту;

у – Оқушыларға әртүрлілік, инклюзия және төзімділік мәселелері бойынша
түсіндіру жұмыстары жүргізу;

б – Мұғалімдерді буллингтің белгілерін ерте анықтауға үйрету.

а Буллингтің алдын алу және оған әрекет етуде педагогтар, қолдау
мамандары және әкімшіліктің рөлі. Буллингтің алдын алу және орын алған
жағдайларға әрекет ету үшін педагогтар, қолдау мамандары және мектеп

Ә

К

Ы

ш Сыныптағы және мектептегі әлеуметтік-психологиялық климатты бақылау
мониторингісін жүргізу үшін бақылау, сауалнама, әңгімелер және
оқушылардың өтініштерін талдау қолданылады. Бұл профилактикалық
шаралардың тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.

і

Қ.3. Инклюзивті білім беру ортасындағы педагогтің кәсіби өзін-өзі реттеу ү элементтері

Мақсаты: Педагогикалық мамандықтарда білім алушылардың инклюзивті
білім беру жағдайында кәсіби өзін-өзі реттеуге базалық дайындығын
қалыптастыру. Бұл дайындық олардың эмоционалдық тұрақтылығын, ерекше
білім беру қажеттіліктері бар білім алушылармен тиімді өзара әрекеттесуін
және кәсіби қызметке сәтті бейімделуін қамтамасыз етуі тиіс.

н Инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогтің кәсіби өзін-өзі
реттеуінің ұғымы мен маңызы. Кәсіби өзін-өзі реттеу — бұл педагогтің өз
психофизиологиялық күйін (эмоцияларын, зейінін, қабылдауын) және іс-
әрекетін кәсіби міндеттерді сәтті орындау үшін саналы түрде басқару қабілеті.
Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) білім алушылармен жұмыс істеу
кезіндегі педагогтің эмоционалдық-кәсіби қызметінің ерекшеліктері

Инклюзивті ортада жұмыс істеу педагогтен жоғары деңгейдегі «эмоционалдық
өзін-өзі реттеу» талап етеді. Өзін-өзі реттеудің негізгі компоненттері: эмоционалдық,
мінез-құлықтық және когнитивтік. Өзін-өзі реттеу әдістері мен тәсілдері
(рефлексия, стрессті басқару, эмоционалдық тұрақтылықты дамыту, кәсіби
жанудың алдын алу). Білім алушылармен, ата-аналармен және психологиялық-

ү

д

Ы

педагогикалық сүйемелдеу мамандарымен тиімді өзара әрекеттесуді қамтамасыз етудегі өзін-өзі реттеудің рөлі маңызды.

6-БӨЛІМ. ПМПК және қолдау командасымен өзара әрекеттестік

6.1. Тақырып: Инклюзивті білім берудегі мамандар командасының өзара әрекеттестік модельдері

Мақсаты: Білім алушыларда пәнаралық өзара әрекеттесу модельдері туралы түсінік қалыптастыру және ЕББҚ бар білім алушыларды сүйемелдеу кезінде командалық жұмыстың оңтайлы моделін таңдау мен қолдану дағдысын дамыту.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) білім алушыларды сүйемелдеудің пәнаралық тобы туралы ұғым. Командалық өзара әрекеттесудің мақсаттары: педагогикалық және түзету-дамытушылық ықпалдардың келісілуі, білім алушыны қолдаудың тұтас жүйесін құру, психологиялық тұрғыдан қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету.

Пәнаралық команда – бұл арнайы білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға кешенді қолдау көрсететін, әртүрлі мамандардан құралған топ. Командалық өзара әрекеттестік мақсаттары:

- Педагогикалық және коррекциялық-дамыту ықпалдарының үйлесімділігін қамтамасыз ету;
- Оқушыға қолдау көрсетудің тұтас жүйесін құру;
- Психологиялық тұрғыдан қауіпсіз оқу ортасын қамтамасыз ету.

Қолдау командасының құрамы:

- Білім беру ұйымының әкімшілігі;
- Сынып жетекшісі (пән мұғалімдері);
- Педагог-психолог;
- Дефектолог мұғалім;
- Логопед;
- Әлеуметтік педагог;
- Тьютор (бар болса);
- Медициналық қызметкер;
- Ата-аналар (заңды өкілдер).

Мамандықтар командасының өзара әрекеттестік модельдері:

- *Шағын пәнаралық модель:* Әр маман өз кәсіби құзырет шегінде жұмыс істейді, әрекеттерінің нәтижелері жеке тіркеледі. Өзара әрекеттестік эпизодтық сипатта болады. Бұл модель оқу және мінез-құлықтағы жеңіл қиындықтар кезінде қолданылады.
- *Пәнаралық модель:* Мамандықтар тұрақты түрде ақпарат алмасады, мақсаттар мен жұмыс әдістерін келіседі, бірлескен талқылауларға қатысады. Шешімдер коллегиалды түрде қабылданады. Бұл модель ООП бар оқушыларға қолдау көрсетудің негізгі моделі болып табылады.
- *Транспәнаралық модель:* Оқушыны қолдаудың біртұтас стратегиясы қалыптасады. Мамандықтар кейбір функцияларды бөлісе алады, мұғалімдер мен ата-аналарды жеке қолдау әдістеріне үйретеді. Бұл

модель айқын және кешенді оқу және мінез-құлық қиындықтары болған жағдайда қолданылады.

ПМПк рөлі – командалық өзара әрекеттестікті үйлестіруші орган ретінде:

ж
а
ғ
д
а
й

6.2. Тақырып: ЕББҚ оқушыларды сүйемелдеуді құжаттау
Мақсаты: Білім алушыларда ЕББҚ (ерекше білім беруді қажет ететін) оқушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу құжаттамасымен жұмыс істеу біліктілігін қалыптастыру, оның дұрыс жүргізілуін, талдануын және командалық жұмыста қолданылуын қамтамасыз ету.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу құжаттамасының маңызы
д Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу құжаттамасының мақсаты. Құжаттама — ЕББҚ оқушыларды сүйемелдеудің тиімділігін жоспарлау, іске асыру, мониторингілеу және бағалау құралы ретінде.

Қолдау құжаттамасының негізгі түрлері:

- м – ПМПк қорытындысы мен ұсынымдары;
- а – ПМПк отырыстарының хаттамалары;
- қ – Жеке даму бағдарламасы (ЖДЖ);
- с – Жеке оқу маршруты (ЖОМ);
- а – Жеке оқу жоспары (ЖОП);
- т – Мамандардың коррекциялық-дамыту жұмысының жоспарлары;
- т – Педагогикалық бақылау және даму динамикасын мониторинг карталары;
- р – Өмірлік құзыреттерді бағалау материалдары;
- д – Ата-аналардың (заңды өкілдердің) келісімдері мен хабардар шешімдері.

Сүйемелдеу құжаттамасының функциялары:

- Оқу және коррекциялық-дамыту мақсаттарын тіркеу;
- қ – Мамандардың жұмысында сабақтастықты қамтамасыз ету;
- о – Білім беру процесін және бағалауды бейімдеуді негіздеу;
- ю – Оқушы мен педагогтардың құқықтарын қорғау;
- , – Даму динамикасын және қабылданған шаралардың тиімділігін талдау.

Құжаттаманы жүргізуге қойылатын талаптар: жүйелілік; өзектілік; жанаралық үйлесімділік; құпиялылық; нормативтік-құқықтық талаптардың сақталуы. Құжаттаманы ПМПк жұмысында, ата-аналармен өзара іс-қимыл жасауда және білім алушының келесі оқу кезеңіне ауысуы кезінде пайдалану.

а
п
к
е
р
ш
і

7-БӨЛІМ. ЕББҚ БАР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ЖҰМЫС

7.1. Тақырып: ЕББҚ бар балалардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу көрсету

Мақсаты: Білім алушыларда ЕББҚ бар балалардың ата-аналарын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыру, консультациялық және ақпараттық қолдау көрсету, отбасының ресурстары мен қажеттіліктерін ескеру дағдысын қалыптастыру. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудағы, тәрбиелеудегі және әлеуметтендірудегі отбасының рөлі. ЕББҚ бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасылардың психологиялық ерекшеліктері (эмоционалдық кернеу, мазасыздық, күтулердің белгісіздігі, жану қаупі). Ата-аналарды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің инклюзивті білім беру тиімділігінің шарты ретіндегі маңызы.

Ата-аналарды сүйемелдеудің мақсаттары: педагогикалық құзыреттілікті арттыру, баланың дамуына қатысты барабар (адекватты) күтулерді қалыптастыру, мазасыздық деңгейін төмендету, баламен және білім беру ұйымымен конструктивті өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту.

Ата-аналарды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің формалары: жеке және топтық консультациялар, психологиялық-педагогикалық ағарту, ата-аналардың ПМПК (психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум) отырыстарына қатысуы, ЖББ (Жеке даму бағдарламасы) мен ЖОМ (Жеке оқу маршруты) бірлесіп жоспарлау, ата-аналық дағдылар тренингтері, ақпараттық қолдау. Ата-аналармен жұмысты ұйымдастырудағы сүйемелдеу мамандары мен сынып жетекшісінің рөлі.

Ата-аналарды сүйемелдеу принциптері: отбасының ұстанымын құрметтеу және қабылдау, құпиялылық, қатысудың еріктілігі, отбасы ресурстарына сүйену, өзара әрекеттесудің сабақтастығы мен жүйелілігі.

7.2. Тақырып: Отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестік

Мақсаты: Оқушыларға отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестікті ұйымдастыру, конфликт жағдайларын алдын алу және шешу, сондай-ақ ЕББҚ бар баланың мүддесіне сәйкес оқу мен тәрбие тәсілдерін үйлестіру дағдыларын қалыптастыру.

Инклюзивті білім беру жағдайында отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестік ұғымы. Отбасы мен білім беру ұйымы – білім беру

қ

а

т

Отбасы мен мектеп арасындағы өзара әрекеттестіктің принциптері: шықтық пен сенім, өзара жауапкершілік, мақсаттар мен күтулерді келісу, барлық қатысушылардың құзыреттіліктерін құрметтеу.

а

Отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу формалары: ЖББ (Жеке даму бағдарламасы) мен ЖОМ (Жеке оқу маршруты) әзірлеуге және іске асыруға бірлесіп қатысу, баланың даму динамикасы туралы тұрақты ақпарат алмасу, ата-аналардың мектеп шараларына қатысуы, отбасына кеңес және ұғартушылық қолдау көрсету.

ы

н

д

а

© НАО «Талар», 2026

Осы құжат авторлық құқық объектісі болып табылады.

Құқық иеленушінің жазбаша рұқсатынсыз пайдалануға, көшіруге, көбейтуге, таратуға, өзгертуге және үшінші тұлғаларға беруге Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес тыйым салынады.

Отбасымен серіктестік қарым-қатынас орнатудағы педагогтер мен әкімшіліктің рөлі. Конфликтілі (жанжалды) жағдайлардың алдын алу және мектеп пен отбасында ЕББҚ бар баланы оқыту мен тәрбиелеудің біріңғай тәсілдерін әзірлеу. Өзара әрекеттесуді құжаттық рәсімдеу және уағдаластықтарды бекіту.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Нормативтік-құқықтық құжаттар

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы - Астана, 2024.
2. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (өзгертулер мен толықтырулармен).
3. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» №345 заңы.
4. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 заңы.
5. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» заңы.
6. Мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ конвенциясы - Нью-Йорк, 2006.
7. Саламанка ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім берудің принциптері, саясаты мен практикасы туралы декларация - ЮНЕСКО, 1994.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік және бағдарламалық құжаттары

8. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы (қолданыстағы редакция).
9. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білім беру моделі («Орта білім беруді жаңғырту» жобасы) - Астана, 2024; RU_New IE Model_Final_05.04.2024 ж.

Оқу және ғылыми-әдістемелік әдебиеттер

10. Лиходедова Л.Н. Инклюзивті білім берудің теориясы мен практикасы: оқу құралы. - Қостанай: ҚМПИ, 2017.
11. Назарова Н.М. Арнайы педагогика. - М.: Академия, 2018.
12. Малофеев Н.Н. Өзгермелі әлемдегі арнайы білім. - М.: Ағарту, 2016.
13. Семаго М.М., Семаго Н.Я. Мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың теориясы мен практикасы. - М.: АРКТИ, 2014.
14. Алехина С.В. Инклюзивті білім беру: саясаттан тәжірибеге. - М.: МГПУ, 2013.
15. Левченко И.Ю., Приходько О.Г. Инклюзивті білім беру: теория және практика. - М.: Академия, 2017.

Халықаралық және әдістемелік дереккөздер

16. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. - Paris: UNESCO, 2008.
17. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. - Bristol: CSIE, 2011.